

Yusuf Tuna ALEMDAR¹
Araştırmacı

Sema Nur TOHUMCU
Öğrenci
TOBB ETÜ İktisat

Emre ASLAN
Öğrenci
TOBB ETÜ İktisat

DEĞERLENDİRME NOTU

TÜRKİYE’NİN DOĞURGANLIK AÇMAZI

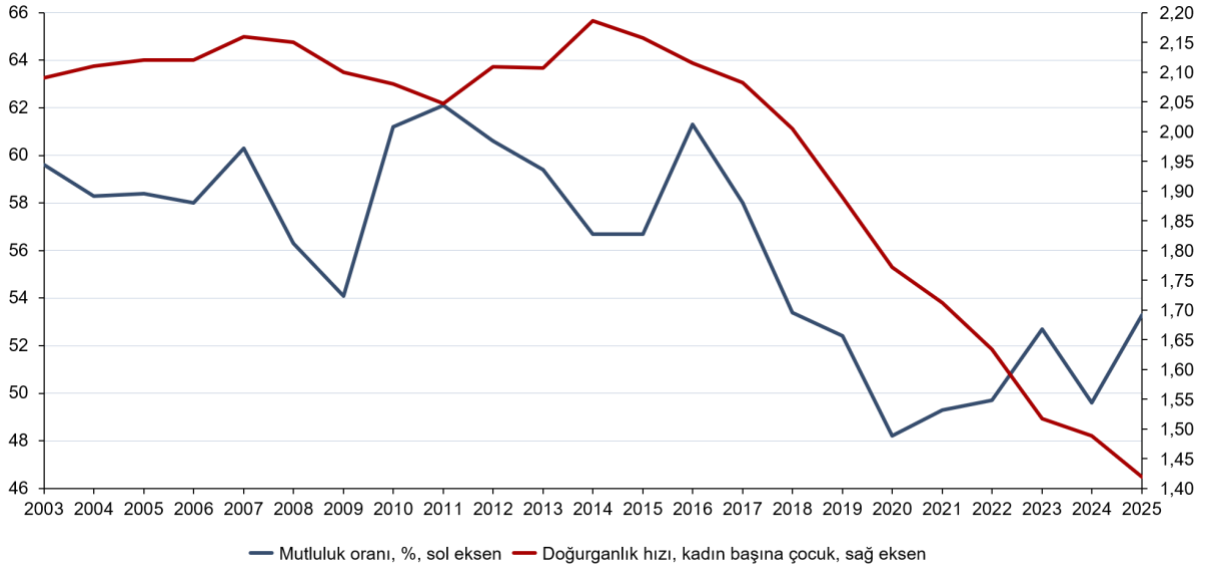
Türkiye’de toplam doğurganlık hızı (TDH) 2025’te 1,42’ye inmiştir. Bu değer, Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) yayımladığı serinin en düşük düzeyidir. Yıllık canlı doğum sayısı da 2014’teki 1,35 milyonluk zirvesinden 895.374’e gerilemiştir. Ulaşılan düzey, uluslararası karşılaştırmada olağandışı değildir. Bu notun tezi şudur: Asıl sorun düzey değil, düşüşün henüz plato ya da toparlanma işareti vermeden sürmesidir.

TDH, 2017’de yenilenme eşiğinin kalıcı olarak altına indiğinden bu yana istisnasız her yıl azalmıştır. Karşılaştırılan ülkelerin çoğunda eşik sonrasında duraklama ya da sığ düşüş görülmüştür. Kesintisizlik ve sekiz yıllık toplam kayıp bakımından Türkiye’ye en yakın tarihsel karşılaştırma, sıkça anılan Güney Kore değil 1970’lerin Almanya’sıdır. Düşüş yalnızca takvim kaymasıyla da açıklanamamaktadır. Doğurganlığın tepe yaşı 20-24’ten 25-29’a kaymış, ancak ileri yaşlardaki doğumlar genç yaşlardaki gerilemeyi karşılamamıştır. Yaş profiline bütünü aşağı inmiştir. Doğum sırası ve kuşak verisi bulunmadığından bunun yaşam boyu çocuk sayısına yansımaları ölçülememektedir.

Türkiye’de doğurganlığın düşüşü çoğu zaman toplumsal bir moral sorunuyla birlikte anlatılmaktadır. Not, bu nedenle önce alternatif bir açıklamayı sınamaktadır: Doğurganlık düşüşü mutsuzlaşmayla açıklanabilir mi? Mutluluk oranı 2003-2025 arasında %59,6’dan %53,3’e, toplam doğurganlık hızı 2,09’dan 1,42’ye inmiştir.

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1506>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarlarına aittir. TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Şekil 1. Türkiye'de mutluluk oranı ve toplam doğurganlık hızı, % ve kadın başına çocuk, 2003-2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV görselleştirmesi

Not: Seriler ham değerlerdir ve düzeltme uygulanmamıştır. İki seri farklı eksenlerde ölçeklendiğinden eğrilerin göreceli konumu anlam taşımaz. Değer eksenleri, yıllık hareketleri görünür kılmak için sıfırdan başlatılmıştır.

İki seri arasındaki düzey ilişkisi güçlüdür (Şekil 1). Bu birliktelik ortak zaman eğiliminden arındırıldığında ortadan kalkmaktadır. Yıllık değişimler üzerinden bakıldığında iki seri arasında anlamlı bir ilişki kalmamaktadır. Son beş yılın dördünde mutluluk oranı yükselirken doğurganlık düşmüştür. En belirgin örnek 2025'tir. Mutluluk oranı bu yıl 3,7 puan artarak %53,3'e çıkarken toplam doğurganlık hızı, serinin en düşük düzeyi olan 1,42'ye inmiştir. Şekilde göze çarpan paralel iniş bu nedenle bir nedensellik değil, ortak bir zaman eğilimidir.

Aynı test notta incelenen diğer ilişkilere uygulandığında, kadınlarda ilk evlenme yaşı ile doğurganlık arasındaki ilişki ayakta kalmakta, mutluluk ve kentleşme ise kalmamaktadır. Notun çıkış noktası budur: Doğurganlıktaki düşüş genel bir memnuniyet göstergesiyle açıklanamamaktadır. Bu sonuç, mutluluk verisinin doğurganlık tartışmasında yeri olmadığı anlamına gelmez. Aynı araştırmanın kesit bulguları, aile ve çocukların beyan edilen mutluluk kaynakları arasında önemini koruduğuna işaret etmektedir. Bunun evlenme veya çocuk sahibi olma niyetine ne ölçüde dönüştüğü ise bu veriyle belirlenememektedir. Açıklamayı ise, aile kurmayı ve büyütmeyi fiilen zorlaştıran koşullarda aramak gerekmektedir.

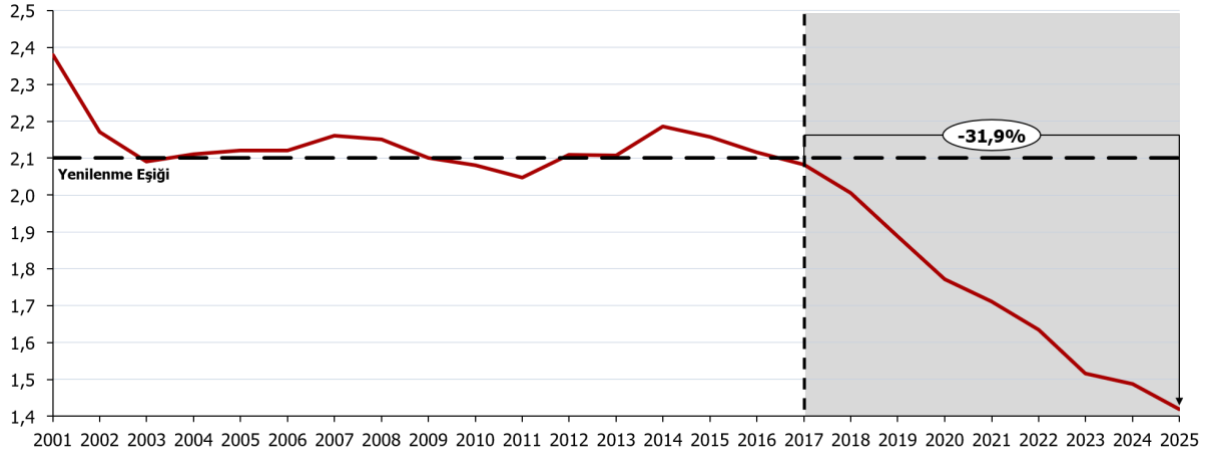
Not, bu savı sırayla kurmaktadır. Önce düşüşün derinliği, ülke içindeki dağılımı ve uluslararası karşılığı ortaya konmaktadır. Ardından düşüşün ne kadarının erteleme olduğu sorulmakta ve çocuk sahibi olma kararını zorlaştıran koşullar incelenmektedir. Bu koşullar, üç açıklama çerçevesi altında birleştirilerek politika tartışmasına bağlanmaktadır. İzleyen bölümler mevcut politika bileşimini değerlendirmekte, tasarım ilkelerini toplamakta ve yaşlanmaya uyumu eş zamanlı bir eksen olarak ele almaktadır. Sonuç bölümü bulguları, kısa dönemli bir izleme ölçütünü ve öncelikli araştırma gündemini bir araya getirmektedir.

AYIRT EDİCİ OLAN DÜZEY DEĞİL, KESİNTİSİZLİK

Düşüşün derinliğini görmek için iki temel seriye bakmak gerekmektedir. Bunlar toplam doğurganlık hızı ile yıllık canlı doğum sayısıdır. Birincisi doğurganlık davranışının yoğunluğunu ölçmektedir. İkincisi bu davranışın nüfus yapısıyla birlikte ürettiği sonucu verir. Serinin hangi

yılda kırıldığı ve kırılmadan sonra hangi hızla ilerlediği, düşüşün olağan bir dalgalanma mı yoksa yeni bir aşama mı olduğunu belirlemektedir.

Şekil 2. Türkiye’de toplam doğurganlık hızı, kadın başına çocuk, 2001-2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV görselleştirmesi

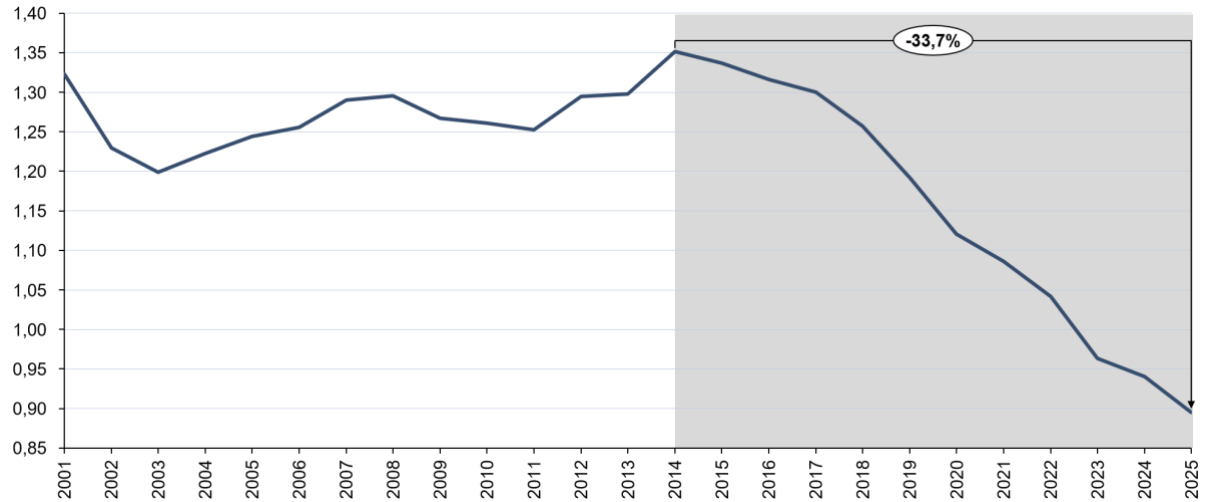
Not: Kesikli yatay çizgi, yenilenme eşiği olarak kullanılan yaklaşık 2,10 düzeyini göstermektedir. Taralı bant 2017-2025 dönemini işaretlemektedir. Değer eksenini, yıllık hareketi görünür kılmak için sıfırdan başlatılmamıştır.

Toplam doğurganlık hızı 2001’de 2,38 iken 2025’te 1,42’ye inmiştir. Seri 2003-2016 arasında yenilenme eşiği olarak kullanılan yaklaşık 2,10 düzeyi çevresinde salınmıştır. Eşiğin kalıcı olarak altına 2017’de inilmiş ve o tarihten bu yana istisnasız her yıl gerileme yaşanmıştır. Eşiğin geçildiği yıldan 2025’e kadar kayıp %31,9’dur (Şekil 2). Ayırt edici olan bu nedenle ulaşılan düzey değil, düşüşün hiç kesilmemiş olmasıdır.

Seride iki tarih birbirine karıştırılmamalıdır. Serinin son tepe noktası 2014 yılına (2,19) aittir ve yıllık düşüş fiilen 2015’te başlamıştır. Ancak bu başlangıç yalnızca geriye dönük bakışla görülebilen bir dönüm noktasıdır. 2015 (2,16) ve 2016 (2,11) değerleri, platonun kendi içindeki 2010 (2,08) ve 2011 (2,05) düzeylerinin üzerindedir. Seri, plato döneminin taban değerinin altına ilk kez 2018’de (2,00) inmiştir. Gerçek zamanda izlenen seride 2015 ve 2016 bu nedenle olağan bir dalgalanmadan ayırt edilemezdi. 2015’i başlangıç yapan, sonrasında bir daha artışın gelmemesidir. Düşüşü tek bir tetikleyici yıla bağlamak bu yüzden mümkün görünmemektedir. Notun sorusu da başlangıcın tarihi değil, gerilemenin neden hiç kesilmediğidir.

Uluslararası karşılaştırmalarda ise başlangıç yılı olarak 2017 kullanılmaktadır. Bunun nedeni, yenilenme eşiğinin kalıcı olarak altına inilen yılın karşılaştırılan bütün ülkeler için aynı kuralla tanımlanabilen tek başlangıç noktası olmasıdır. Buna göre kesintisiz düşüş 2015’ten bu yana on bir yıl sürmüştür, eşik sonrası pencere ise sekiz yıla ulaşmıştır. İzleyen bölümlerde geçen sekiz yıllık kayıp bu ikinci pencereyi ifade etmektedir.

Oranlardaki bu seyrin mutlak sayılara nasıl yansıdığı ayrı bir sorudur. Doğurganlık hızı davranışı ölçmektedir. Doğum sayısı ise davranış ile nüfus yapısının bileşkesini vermektedir. İki seri bu nedenle aynı şeyi ölçmez ve ayrı okunmalıdır.

Şekil 3. Türkiye’de yıllık canlı doğum sayısı, milyon, 2001-2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV görselleştirmesi

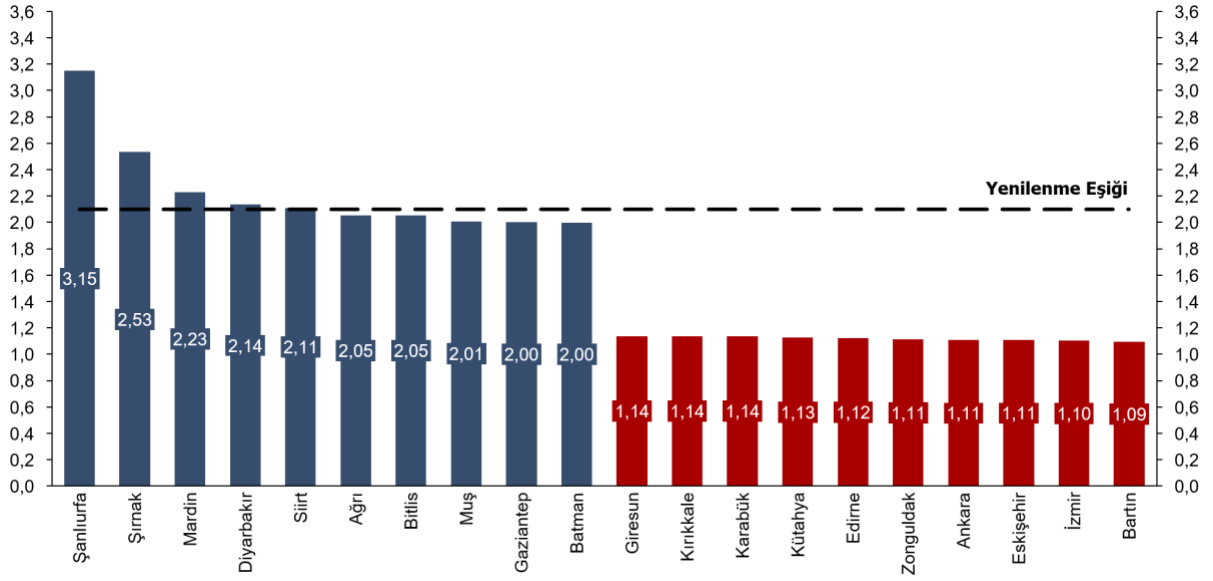
Not: Taralı bant 2014-2025 dönemini işaretlemektedir. Değer eksen, yıllık hareketi görünür kılmak için sıfırdan başlatılmıştır.

Yıllık canlı doğum sayısı 2014’teki 1,35 milyonluk zirveden 2025’te 895.374’e inmiştir. Zirveden bu yana kayıp %33,7’dir (Şekil 3). Doğum sayısındaki daralma yalnızca doğurganlık hızındaki düşüşü değil, doğurgan çağıdaki kadın sayısındaki değişimi de yansıtmaktadır. Oran ile sayı bu nedenle aynı yönde ancak farklı büyüklükte hareket etmektedir.

Göstergenin kapsamı ayrıca değerlendirilmelidir. Türkiye’de yabancı uyruklu nüfusun büyüklüğü göz önüne alındığında, doğum sayısı ve doğurganlık hızının uyuğa göre ayrıştırılması anlamlı bir katkı sağlayacaktır. Bu ayrıştırma notun kapsamı dışındadır ve öncelikli araştırma gündeminin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Buraya kadarki tablo, ulusal ortalamanın seyrini vermektedir. Ortalama ise ülke içinde birbirinden çok farklı doğurganlık rejimlerini tek bir sayının arkasında toplamaktadır. Peki, bu ortalama neyi gizlemektedir?

TÜRKİYE’DE TEK BİR DOĞURGANLIK REJİMİ YOK

Doğurganlık Türkiye’de tek bir rejim olarak işlememektedir. Eğitim düzeyine, yerleşim tipine ve bölgeye göre ayrılan birkaç rejim bir arada bulunmaktadır. Ayrışmanın büyüklüğü, il düzeyindeki uç değerlere bakıldığında görünür hâle gelmektedir. Bu uçlar, ulusal ortalamanın ne kadarını gizlediğini de göstermektedir.

Şekil 4. Türkiye'de en yüksek ve en düşük doğurganlığa sahip iller, kadın başına çocuk, 2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: Kesikli yatay çizgi, yenilenme eşiği olarak kullanılan yaklaşık 2,10 düzeyini göstermektedir. Şekil, 81 il arasından en yüksek ve en düşük değere sahip onar ili kapsamaktadır ve iller arası tam dağılımı vermez.

İl düzeyinde Şanlıurfa 3,15 ile en yüksek, Bartın 1,09 ile en düşük değere sahiptir. İki uç arasında yaklaşık 2,9 katlık fark vardır. Yenilenme eşiğinin üzerinde kalan iller Şanlıurfa, Şırnak, Mardin, Diyarbakır ve Siirt'tir (Şekil 4). Soldaki on il ile sağdaki on il, aynı ülke içinde iki ayrı doğurganlık rejimini temsil etmektedir. Tek bir ulusal ortalamanın politika tasarımına yetmemesinin ilk nedeni budur.

Ayrışmanın en belirgin eksenini eğitimidir. Annenin eğitim durumuna göre yayımlanan resmî seride, 2025 yılında yükseköğretim mezunu annelerde TDH 1,24 iken ilköğretim mezunlarında 2,51'dir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2026b). Ancak 2025'te en düşük eğitim düzeyindeki iki kategoride sıralama bozulmuştur. Okuma yazma bilmeyen annelerde hız bir yılda 2,66'dan 2,07'ye inmiştir. İlkokul mezunlarında ise 2,37'den 2,51'e yükselmiştir. Böylece okuma yazma bilmeyenlerin hızı ilköğretim mezunlarının altına düşmüştür.

Bu iki kategorideki doğum sayısının küçüklüğü ve eğitim durumu kaydındaki sınıflandırma güçlükleri yıllık oynaklığı artırmaktadır. Tek yıllık değerler bu nedenle ihtiyatla okunmalıdır. Eğitim ekseninin üst ucunda ise ayrı bir sıkışma görülmektedir. Aynı yıl yükseköğretim mezunlarında hız 1,22'den 1,24'e çıkmıştır. Bu, 2020'de başlayan yükseköğretim serisinde gözlenen ilk artıştır. Artış küçüktür ve tek yıllık bir hareket olarak değerlendirilmelidir.

Üstelik 2025'te yükselen tek kategori bu değildir. İlkokul mezunlarındaki artış hem aynı yıla aittir hem de daha büyüktür. Lise mezunlarında hız 2025'te 1,25, yükseköğretim mezunlarında 1,24'tür. İki kategori arasındaki fark 0,01'e inmiştir, oysa aynı fark 2024'te 0,09 idi. Gradyan, en düşük eğitim düzeylerinde bozulurken en yüksek iki düzeyde de belirsizleşmektedir.

Ayrışma eğitimle sınırlı değildir. Yerleşim tipine göre oran kırsalda 1,75, orta yoğun kentte 1,53, yoğun kentte 1,33'tür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2026f). Farklılaşmanın yönü zaman içinde tek taraflıdır. Yenilenme eşiğinin altında kalan il sayısı 2023'te 71 iken 2025'te 76'ya çıkmıştır. TDH'si 1,50'nin altına inen il sayısı ise aynı dönemde 51'den 59'a yükselmiştir. Eşiğin üzerinde kalan il sayısı 2024'te on iken 2025'te beşe inmiştir. Bir yıl içinde eşiğin altına inen beş il Ağrı, Batman, Bitlis, Gaziantep ve Muş'tur.

Eğitim eksenini il düzeyinde de yaygın biçimde gözlenmektedir. İllerin büyük bölümünde düşük eğitilmiş kadınların doğurganlığı yüksek eğitilmiş kadınlarınkinin üzerindedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2026e). Bu ilişki betimseldir ve bileşim farklılıkları ile karıştırıcı etkenlere açıktır. Eğitim düzeyi yüksek kadınlar aynı zamanda kentli ve daha yüksek gelirli gruplarda yoğunlaşmaktadır. Yine de örüntünün istikrarı ve yaygınlığı dikkat çekicidir.

Türkiye üzerine literatür de aynı yöndedir. İl düzeyi çalışmalarda okuryazar olmayan kadın oranı, doğurganlığın en güçlü ilişkili değişkeni olarak bulunmaktadır (Yüceşahin ve Özgür, 2008). Doğurganlığın yüksek olduğu Şanlıurfa'da yürütülen saha araştırması ise düşük eğitim düzeyi ile erkek çocuk tercihinin, dört ve üzeri çocuğa sahip olma olasılığıyla güçlü biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir (Eroğlu vd., 2021). Karşı yönlü bir bulgu da dürüstlük gereği kaydedilmelidir. Aynı örüntü 2025'te en düşük iki eğitim kategorisinde bozulmuştur ve gradyanın üst ucu da belirsizleşmektedir.

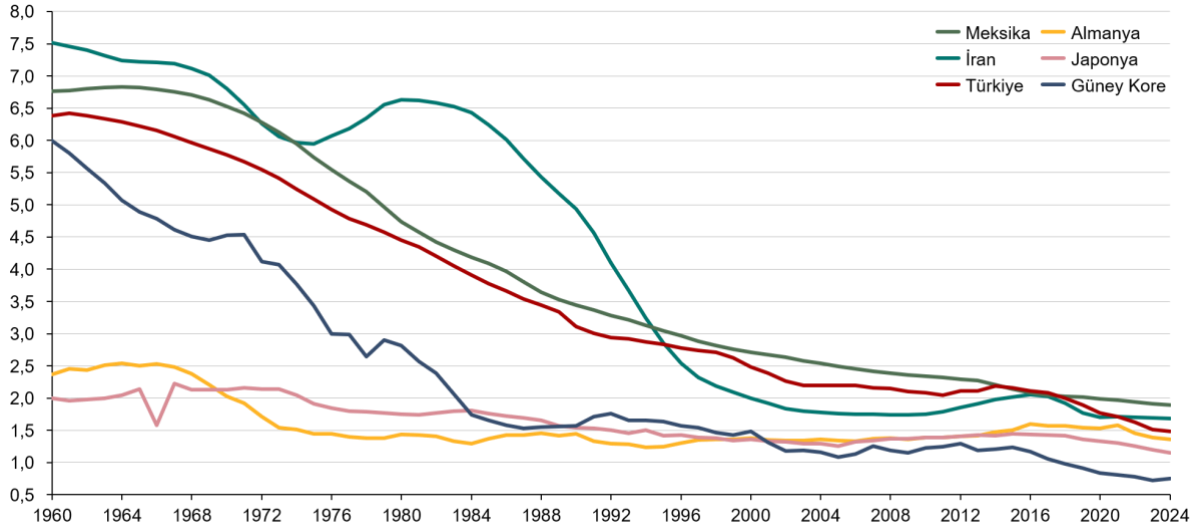
Bu görünüm, ülke genelinde tek tip bir politika paketinin bölgesel ihtiyaçları karşılamayacağına işaret etmektedir. TDH'si 1,10 dolayına inmiş batı ve iç bölge illeri ile yenilenme eşiğinin üzerinde seyreden Güneydoğu illerinin sorunları aynı değildir. Etik çerçeveleri ve başarı göstergeleri de birbirinden ayrılmaktadır. Ülke içindeki bu ayrışma, düşüşün uluslararası ölçekte nasıl konumlandığı sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bu düşüş gerçekten benzersiz midir?

EN YAKIN TARİHSEL EŞLEŞME 1970'LERİN ALMANYA'SI

Türkiye'nin gerilemesi sık sık sıkıştırılmış bir geçiş olarak nitelenmekte ve Güney Kore'ye benzetilmektedir. Bu notta yapılan hesaplama söz konusu nitelemeyi desteklememektedir. Yenilenme eşiğinin kalıcı olarak altına inilen yıldan TDH'nin 1,50'nin altına indiği yıla kadar geçen süre, Türkiye'de yedi yıldır (2017-2024). Aynı kural altında Almanya bu bandı beş yılda, yani Türkiye'den daha hızlı geçmiştir. Güney Kore on beş, Japonya ise on dokuz yılda geçmiştir. Eşik geçiş süresi ölçütü, Türkiye'yi seçilmiş ülkeler arasında benzersiz kılmamaktadır.

Ölçütün kendisi de zayıftır. Kore ve Japonya bandı yavaş geçmiş görünmektedir. Bunun nedeni, her ikisinin de bandın içinde uzun süreli bir platoya girmesidir. Kore 1980'lerin ortasında hızla düşmüş, ardından on yıldan uzun süre 1,5-1,8 aralığında dalgalanmıştır. Almanya bandı hızla geçmiş, fakat 1,3-1,4 civarında oturmuştur. Dolayısıyla ölçüt düşüşün hızını değil, büyük ölçüde platonun uzunluğunu ölçmektedir. Sonuç, seçilen bitiş eşiğine de duyarlıdır.

Daha az ölçüt bağımlı bir karşılaştırma, ülkelerin uzun dönemli patikalarına birlikte bakmayı gerektirmektedir. Kesintisizlik ve belirli bir pencerede biriken toplam kayıp, eşik seçimine daha az duyarlı iki ölçüdür. Bu iki ölçü, düşüşün hangi noktada kesildiğini ve ne kadar biriktiğini birlikte verir. Karşılaştırılan ülkelerin uzun dönemli seyri bu nedenle tek bir şekilde bir arada okunmalıdır.

Şekil 5. Seçilmiş ülkelerde toplam doğurganlık hızı, kadın başına çocuk, 1960-2024

Kaynak: World Bank (2026), TEPAV görselleştirmesi

Not: Türkiye dâhil bütün seriler Dünya Bankası verisidir ve karşılaştırılabilirliği korumak için 2024'te sonlandırılmıştır. Metinde kullanılan Türkiye değerleri ise Türkiye İstatistik Kurumu serisinden gelmektedir. İki kaynak 2007 sonrasında 0,01 çocuğun altında farklılaşmakta, 2002-2006 döneminde fark 0,11 çocuğa kadar çıkmaktadır. Eşik yılı ve eşik sonrası kayıp her iki kaynakta da aynı çıkmaktadır. Türkiye'nin 2025 değeri yalnızca metinde kullanılmaktadır. Değer eksenini, ülkeler arası farkı görünür kılmak için sıfırdan başlatılmıştır.

Türkiye'de TDH 2017'den 2025'e kadar sekiz yıl boyunca istisnasız her yıl azalmış ve bu sürede toplam 0,66 çocuk gerilemiştir. Almanya'nın eşik sonrası ilk sekiz yılındaki (1970-1978) kaybı 0,65 çocuktur ve bu patika da tek bir artış yılı içermez. Türkiye'de söz konusu sekiz yıllık pencerenin her yılında düşüş görülürken Almanya'da bir yıl yatay seyir gözlenmiştir.

Karşılaştırılan diğer ülkelerde kesintisizlik ile derinlik bir arada görülmemektedir. Kore 1988-1992 arasında yükselmiştir. Japonya'da seri 1981-1984 arasında yükselmiştir. İran'da yıllık düşüş 2000'lerin ikinci yarısında ihmal edilebilir düzeye gerilemiş ve seri 2010'larda yeniden yükselmiştir. Meksika'da düşüş kesintisiz sürmekle birlikte sığ kalmış, sekiz yıldaki toplam kayıp 0,19 çocukta kalmıştır. İran ve Meksika, eşiği geçtikten sonra 1,60'ın altına inmemiştir (Şekil 5).

Kesintisizlik ve sekiz yıllık toplam kayıp bakımından Türkiye'nin en yakın karşılaştırma örneği bu nedenle Kore değil, 1970'lerin Almanya'sıdır. Benzerlik yalnızca bu iki ölçülen boyutla sınırlıdır. Almanya'nın kurumsal yapısının, aile politikası bileşiminin ya da işgücü piyasasının Türkiye'ninkine benzediği anlamına gelmez. Almanya'nın politika reçetesinin Türkiye'ye aktarılabilmesi sonucu da buradan çıkarılamaz.

Eşleşmenin taşıdığı ders, Almanya'nın sonraki seyrinde yatmaktadır. Almanya dokuzuncu yıldan itibaren düzleşmiş ve o tarihten bu yana 1,60'ı aşmamıştır. Türkiye'nin İran ve Meksika gibi bir platoya mı gireceği, Almanya gibi 1,3-1,4 bandında mı dengeleneceği, yoksa Kore'ye benzer biçimde daha düşük düzeylere mi ineceği mevcut veriyle belirlenemez. Politika açısından anlamlı sonuç, düşüşte henüz istikrarlı bir yavaşlama eğiliminin bulunmamasıdır.

Düzey bakımından Türkiye uç örneklerin bandında değildir. Türkiye'nin 2025 değeri olan 1,42, Güney Kore'nin 2024'teki 0,75 ve Japonya'nın 1,15 düzeyinin belirgin biçimde üzerindedir. Değer, 2024'te 1,34 olan Avrupa Birliği ortalamasının da bir miktar üzerindedir (World Bank, 2026). Karşılaştırılan ülkelerin verisi 2024, Türkiye'nin verisi 2025 yılına aittir ve dönem farkı

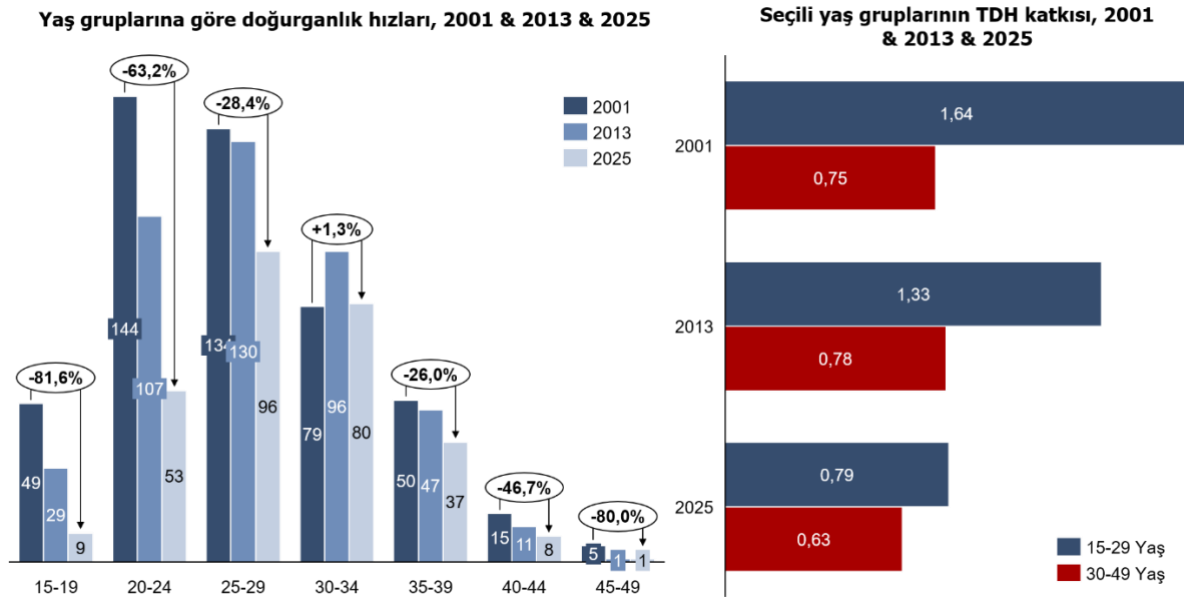
yorumda gözetilmelidir. Düzeyin uç olmaması, düşüşün niteliğini ayrıca sormayı gerektirmektedir. O hâlde bu düşüş yalnızca doğumların ertelenmesinden mi kaynaklanmaktadır?

ERTELEME DÜŞÜŞÜN TEK AÇIKLAMASI OLAMAZ

Toplam doğurganlık hızındaki düşüş iki farklı şeyin sonucu olabilir. Kadınlar ya yaşamları boyunca daha az çocuk sahibi olmakta ya da aynı sayıda çocuğu daha ileri yaşlarda dünyaya getirmektedir. İkisi aynı politika sorununa işaret etmemektedir. Ayrımın veri elverdiği ölçüde yapılması bu nedenle gereklidir.

Toplam doğurganlık hızı dönemsel ve sentetik bir göstergedir. Gösterge, belirli bir yılda gözlenen yaşa özgü doğurganlık hızlarının bir kadının doğurganlık dönemi boyunca değişmeden kalacağı varsayımına dayanır. Kadınların yaşamları boyunca sahip olacakları gerçek çocuk sayısını doğrudan ölçmez. Doğumlar ileri yaşlara kaydılanda, kadınların nihai çocuk sayısı değişmese bile dönemsel TDH aşağı çekilir. Takvim etkisi (doğumların zamanlamasındaki kayma) ile tamamlanmış aile büyüklüğündeki gerçek küçülmeyi ayırt etmek, politika tasarımı açısından belirleyicidir. Ayrımın ilk adımı doğurganlığın yaş profiline bakmaktır.

Şekil 6. Doğurganlığın yaş profilindeki değişim: Yaş gruplarına göre doğurganlık hızı ve yaş gruplarının toplam doğurganlık hızına katkısı, bin kadın başına canlı doğum ve kadın başına çocuk, 2001, 2013 ve 2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

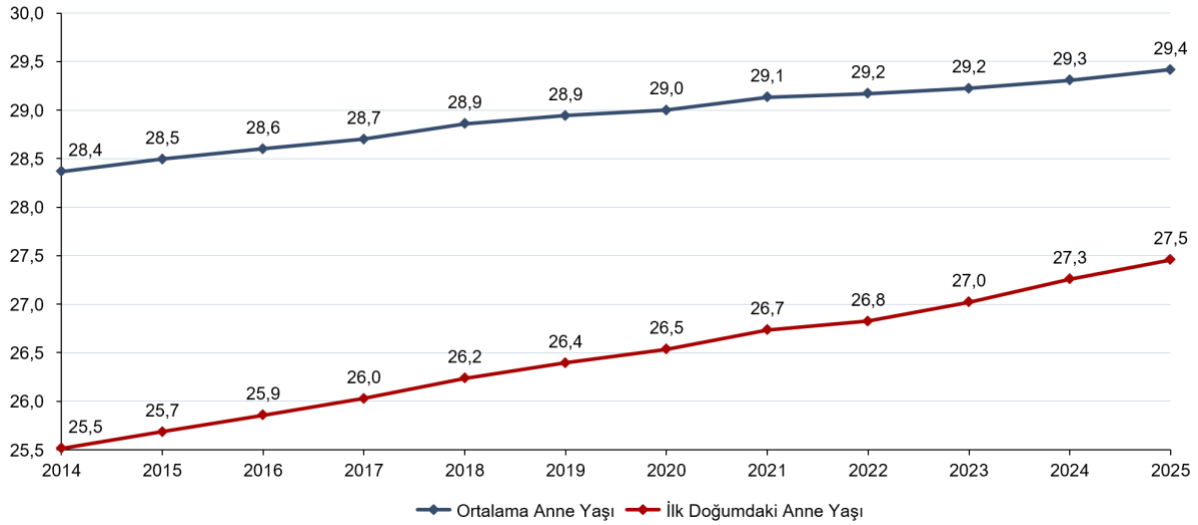
Not: Sol panel yaş gruplarına göre doğurganlık hızını bin kadın başına canlı doğum olarak, sağ panel seçilmiş yaş gruplarının toplam doğurganlık hızına katkısını kadın başına çocuk olarak göstermektedir. Sol paneldeki etiketler 2001-2025 arasındaki değişimi % olarak verir. Her iki panel de aynı üç referans yılını kullanmaktadır. 2013 referans yılı, TDH'nin yenilenme eşiği çevresinde salındığı platonun içinden seçilmiştir. Platonun en yüksek değeri 2014 yılına (2,19) aittir. Sağ paneldeki katkılar, sol paneldeki yaşa özgü doğurganlık hızlarının ilgili yaş grupları için toplanıp beşle çarpılmasıyla hesaplanmıştır. Yaşa özgü hızlar tam sayıya yuvarlandığından panel toplamaları resmî toplam doğurganlık hızından en çok 0,002 çocuk ayrılmaktadır. Panellerin ölçekleri farklıdır ve doğrudan karşılaştırılmaz.

Doğurganlığın en yüksek olduğu yaş grubu 2001'de 20-24 iken 2025'te 25-29'a kaymıştır. Aynı dönemde 15-19 yaş grubundaki hız %81,6, 20-24 yaş grubundaki hız %63,2 azalmıştır. 30-34 yaş grubunda ise hız %1,3 artmıştır ve bu, artış gösteren tek gruptur. Kalan dört yaş grubunda

gerileme %26,0 ile %80,0 arasında değişmektedir (Şekil 6, sol panel). Üç yılın yaşa özgü hızları toplandığında sırasıyla 2,38, 2,11 ve 1,42 çıkmakta, yani panel resmî toplam doğurganlık hızı serisiyle örtüşmektedir. Doğum takviminin ileri yaşlara kaydığına dair kanıt bu bakımdan açıktır.

Kaymanın ikinci izi ortalama yaşlardadır. İlk doğumun mu yoksa bütün doğumların mı daha hızlı ertelendiği, iki ortalama yaş serisinin aynı dönem üzerinde karşılaştırılmasıyla görülebilir. İki seri arasındaki mesafenin daralması, ilk doğumdaki ortalama yaşın genel ortalama anne yaşından daha hızlı yükseldiğini göstermektedir. Ancak bu farkın ne kadarının ilk doğumların ertelenmesinden ne kadarının doğum sırası bileşimindeki değişimden kaynaklandığı mevcut verilerle ayrıştırılamamaktadır.

Şekil 7. Türkiye’de ortalama anne yaşı ve ilk doğumdaki ortalama anne yaşı, 2014-2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV görselleştirmesi

Not: Birim yaştır. Serinin 2014’te başlamasının nedeni, ilk doğumdaki ortalama anne yaşının bu yıldan itibaren yayımlanmasıdır. Değer eksenini, iki seri arasındaki farkı görünür kılmak için sıfırdan başlatılmamıştır.

İlk doğumdaki ortalama anne yaşı 2014’teki 25,5’ten 2025’te 27,5’e yükselmiştir. Annelerin genel ortalama yaşı ise aynı dönemde 28,4’ten 29,4’e çıkmıştır (Şekil 7). İki seri arasındaki fark 2,9 yıldan 1,9 yıla inmiştir. Başka bir deyişle ilk doğumdaki ortalama yaş, genel ortalama anne yaşından daha hızlı yükselmektedir. Bu görünüm, aile oluşumu ve ilk doğum aşamasındaki ertelemenin önemli olabileceğine işaret etmektedir. Ancak doğum sırası verisi olmadan bu mekanizmanın ağırlığı kesinleştirilemez.

Ancak doğurganlığın tepe noktası ileri yaşlara kayarken eğrinin genel düzeyi de aşağı inmiştir. İleri yaşlardaki doğumlar genç yaşlardaki gerilemeyi karşılamamaktadır. Genç yaş grubunun (15-29) TDH’ye katkısı 2001-2013 arasında 1,64 çocuktan 1,33 çocuğa gerilemiştir. 30-49 yaş grubunun katkısı ise yalnızca 0,75’ten 0,78’e çıkmıştır. İleri yaşlardaki 0,03 çocukluk artış, genç yaşlardaki 0,31 çocukluk kaybı karşısında ihmal edilebilir düzeydedir.

Telafi 2013 sonrasında ise tümüyle ortadan kalkmıştır. 2025’te 15-29 yaş grubunun katkısı 0,79 çocuğa, 30-49 yaş grubunun katkısı ise 0,63 çocuğa inmiştir (Şekil 6, sağ panel). Son dönemde doğurganlık yalnızca genç yaşlarda değil, ileri yaş gruplarında da azalmaktadır. Takvim kayması bu nedenle düşüşün tek açıklaması olamaz.

Bu bulgu, kadınların yaşam boyu sahip olacağı çocuk sayısının kalıcı olarak küçüldüğü anlamına gelmemektedir. Yaş profilinin bütünüyle aşağı inmesi, düşüşün yalnızca bir takvim

değişimiyle açıklanamayacağına işaret etmektedir. Yine de bunun kuşakların tamamlanmış doğurganlığına ne ölçüde yansıtacağı mevcut veriyle belirlenememektedir. Üç veri eksiği bu ayrımı engellemektedir. Tamamlanmış kuşak doğurganlığı hesaplanmamaktadır. Düşüşü birinci doğumların mı yoksa ikinci ve üçüncü doğumların mı sürüklediği bilinmemektedir. İstenen ve gerçekleşen çocuk sayısı arasındaki fark ise düzenli bir veri kaynağına dayandırılmamaktadır.

Bu üç eksik, notun temel sınırır. Aralarında politika tasarımı en doğrudan sınırlayan, doğum sırası verisinin yokluğudur. Birinci doğumların ertelenmesi ile ikinci ve üçüncü doğumların azalması aynı politika sorununa işaret etmeyebilir. Birinci doğumlar daha çok aile oluşumunun koşullarıyla ilişkilidir. Evlilik zamanlaması, ekonomik güvence ve bağımsız hane kurma imkânı bu koşulların başında gelir. İkinci ve sonraki doğumlar ise mevcut ailelerin büyüme kararını yansıtır ve bu kararda bakım yükü, iş-aile uyumu ve istenen aile büyüklüğü daha belirleyicidir.

Bu ayrım kesin bir bölünme değildir. Birinci doğumlar da bakım altyapısından, sonraki doğumlar da konut ve gelir güvencesinden etkilenebilir. Yine de düşüşün ağırlık merkezinin birinci ya da sonraki doğumlarda olması, politika bileşiminde hangi sorunların ağırlık kazanması gerektiğini değiştirebilir. Türkiye’de doğum istatistikleri doğum sırasına göre yayımlanmadığından bu ayrım yapılamamaktadır. İki farklı sorun tek bir toplam içinde görünmez kalmaktadır.

Ertelemenin kendisi de sonuçsuz değildir. İlk doğumdaki ortalama anne yaşının yükselmesi, istenen çocuk sayısına ulaşmayı biyolojik olarak zorlaştırabilmekte ve yardımcı üreme tekniklerine duyulan ihtiyacı artırabilmektedir (Leridon, 2004; Schmidt vd., 2012). Bu kanal takvim etkisi ile kalıcı küçülme arasındaki ayrımı bulanıklaştırmaktadır, çünkü ertelenen doğumların bir bölümü sonradan hiç gerçekleşmeyebilir. Türkiye’de yardımcı üreme tekniklerine erişim, geri ödeme kapsamı ve tedavi sonuçlarına ilişkin düzenli ve kamuya açık bir seri bulunmamaktadır. Bu kanalın büyüklüğü bu nedenle ölçülememektedir.

Takvim etkisi ile kalıcı küçülme arasındaki ayrım hedef tanımını da doğrudan etkilemektedir. Düşüşün bir bölümü doğumların ileri yaşlara kaymasından kaynaklanıyorsa doğru hedef doğum sayısını yükseltmeye çalışmak değildir. Erteleme kararını besleyen engelleri azaltmak öne çıkar. Kalıcı bir küçülme söz konusuysa istenen ve gerçekleşen çocuk sayısı arasındaki farkın ölçülmesi öncelik kazanır.

Bölümün sonucu bu nedenle iki yönlüdür. Yaş profilinin bütünüyle aşağı inmesi, düşüşün basit bir erteleme örüntüsünden daha kapsamlı olabileceğine işaret etmektedir. Ancak doğum sırası ve tamamlanmış doğurganlık verisi üretilmeden, politikanın hangi soruna yanıt vereceği tam olarak tanımlanamayacaktır. Bu sınır kabul edildiğinde sıradaki soru açıktır. Evliliğin ve ilk doğumun ertelenmesini besleyen koşullar nelerdir?

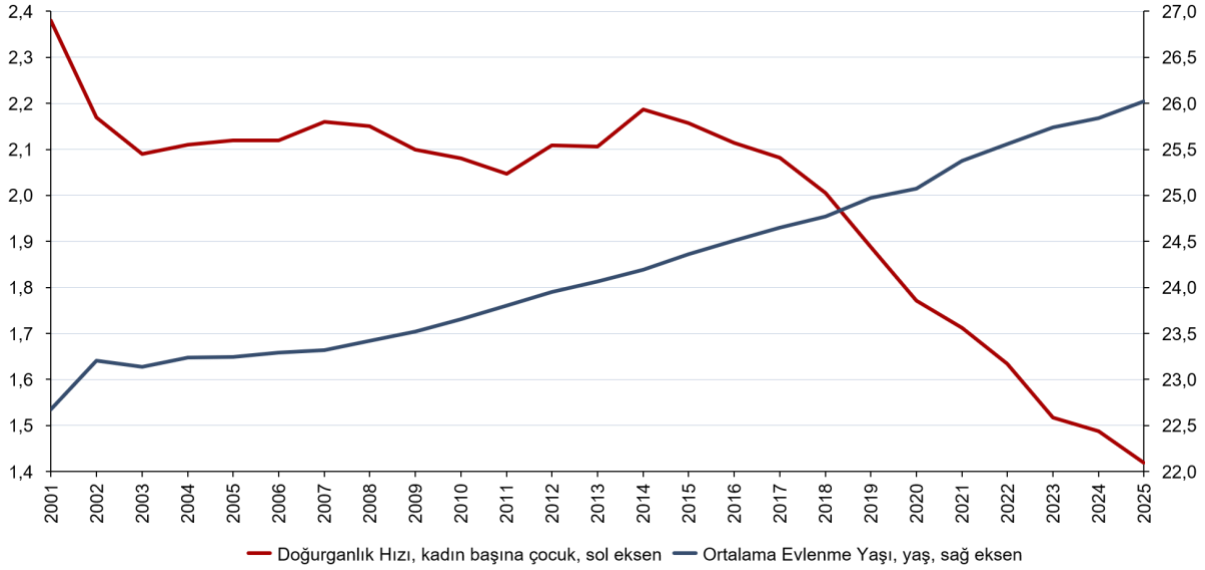
ORTAK DÜĞÜM EVLİLİĞİN VE İLK DOĞUMUN ERTELENMESİ

Doğurganlığı şekillendiren ekonomik, kurumsal ve toplumsal koşullar birbirinden bağımsız süreçler değildir. Bu koşulların önemli bir bölümü doğurganlığa ortak bir davranışsal düğümünden yansımaktadır. Düğüm, evliliğin ve ilk doğumun ertelenmesidir. Not; önce bu ortak kanalı, ardından onu besleyen iki koşul kümesini ele almaktadır. Birinci küme ekonomik güvence ve bağımsız hane kurma koşullarını kapsamaktadır. İkinci küme iş, bakım ve toplumsal cinsiyet düzenini içermektedir.

Ortak düğümün ilk halkası evliliğin zamanlamasıdır. Evlilik yaşındaki yükselişin doğurganlık takvimiyle ne ölçüde birlikte seyrettiği, iki serinin aynı dönem üzerinde karşılaştırılmasıyla

görülebilir. Evlilik yaşı, doğurganlığa maruz kalınan sürenin başlangıcını belirlemektedir. Bu nedenle iki serinin birlikte hareket edip etmediği, ortak düğümün varlığına ilişkin ilk göstergedir.

Şekil 8. Türkiye’de kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşı ve toplam doğurganlık hızı, yaş ve kadın başına çocuk, 2001-2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV görselleştirmesi

Not: Toplam doğurganlık hızı sol ekseninde kadın başına çocuk, kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşı sağ ekseninde yaş olarak ölçülmüştür. Şekil iki serinin tarihsel eş zamanlılığını göstermektedir, nedensel ilişki göstermez. Seriler farklı eksenlerde ölçüldüğünden eğrilerin göreceli konumu anlam taşımaz. Değer eksenleri, yıllık hareketleri görünür kılmak için sıfırdan başlatılmamıştır.

Kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşı 2001'deki 22,7'den 2025'te 26,0'a yükselmiştir. Aynı dönemde toplam doğurganlık hızı 2,38'den 1,42'ye inmiştir (Şekil 8). İki seri 2017'ye kadar birbirinden bağımsız görünen bir seyir izlemiş, bu tarihten sonra ters yönde hızlanmıştır. Bu birlikte hareket, Türkiye'de özel bir anlam taşımaktadır.

Bunun nedeni, doğumların neredeyse tamamının evlilik içinde gerçekleşmesidir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) aile veri tabanına göre, Türkiye'de evlilik dışı doğumların payı %3'ün altındadır. Bu pay, %40'ı aşan OECD ortalamasının çok altındadır (OECD, 2025). Bu yapıda evliliğin ertelenmesi, büyük ölçüde ilk doğumun da ertelenmesi anlamına gelmektedir.

Değişen, yalnızca zamanlama değildir. Evlenen çift sayısı 2024'te 569.983 iken 2025'te 552.237'ye inmiştir. Bin nüfus başına düşen evlenme sayısını gösteren kaba evlenme hızı ise aynı yıllarda binde 6,67'den binde 6,43'e gerilemiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2026d). Ancak bu gerilemenin geçici bir yıllık hareket mi yoksa daha kalıcı bir evlenme eğiliminin parçası mı olduğu daha uzun bir seri üzerinden değerlendirilmelidir. Erteleme ile son yıldaki bu gerileme, doğurganlık takvimi üzerinde aynı yönde çalışmaktadır.

Bu eş zamanlılık, notta incelenen ilişkiler arasında ortak zaman eğilimi çıkarıldıktan sonra da ayakta kalan tek ilişkidir. Burada bir nedensellik iddiası kurulmuyor. Ancak birliktelik, evlilik zamanlaması ile doğurganlığın birlikte seyretmesinin yalnızca iki serinin uzun dönemde aynı yöne gitmesinden kaynaklanmadığına işaret etmektedir. Evlilik dışı doğumun bu kadar düşük olduğu bir ülkede ilişkinin mekanik bir bileşeni de bulunmaktadır.

Mutluluk verisinin kesit boyutu da bu tabloyla ilgilidir. Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının 2025 sonuçlarına göre, evli bireylerin %56,9’u mutlu olduğunu beyan etmektedir. Evli olmayanlarda bu oran %46,6’dır. Evli kadınlarda ise %59,6’ya çıkmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2026i). Bu fark kesitseldir ve seçim yanlılığına açıktır, çünkü evlenenler ile evlenmeyenler yaş, gelir ve sağlık bakımından farklılaşmaktadır. Yine de bulgular, aile ve çocukların önemini koruduğuna işaret etmektedir. Ancak bireylerin evlenme ve çocuk sahibi olma niyetleri ile bu niyetlerin hangi engeller nedeniyle gerçekleşmediği ayrı verilerle ölçülmelidir.

Bu görünüm doğurganlık kuramıyla uyumludur. Bongaarts (1982), nüfuslar arasındaki doğurganlık farklılıklarının büyük ölçüde birkaç yakın belirleyiciyle açıklanabildiğini göstermiştir. Bunların başında birliktelik içinde doğurganlığa maruz kalınan süre ve doğum kontrolü gelir. Eğitim, gelir, istihdam ve barınma gibi uzak belirleyiciler doğurganlığı ancak bu yakın kanalları etkileyerek şekillendirir. Türkiye’de evlilik yaşının yükselmesi, tam da bu maruziyet süresini kısaltan kanaldır.

Japonya üzerine yapılan çalışmalar da benzer bir yapı bulmuştur. Yükseköğretim, doğurganlığı esas olarak evlilik aşamasına geçişi geciktirerek etkilemektedir (Shirahase, 2000). Bu, tek mekanizma değil, önemli ortak mekanizmalardan biridir. Doğum kontrolü, doğum sırası geçişleri ve istenen aile büyüklüğündeki değişim de aynı çerçevenin parçasıdır ve Türkiye için ayrıştırılamamıştır. Sıra, bu düğümü besleyen koşul kümelerine gelmektedir. İlki ekonomik güvence ve konuttur.

EKONOMİK GÜVENCE VE KONUT KANALI HENÜZ SINANMAMIŞ BİR HİPOTEZ

Ekonomik belirsizlik ve yaşam kurma maliyetleri, aile kurma kararını geciktirebilecek koşullar arasındadır. Gelir belirsizliği, genç işsizliği ve konut maliyetleri bağımsız hane kurmayı zorlaştırdığında evlilik ve ilk doğum ertelenebilir. Bu bağ Türkiye’de büyük ölçüde bir önceki bölümdeki ortak düğüm üzerinden işlemektedir. Düzenli gelir beklentisi zayıfladığında, bağımsız hane kurmanın iki temel kalemi olan konut ve yaşam giderleri ertelenebilir hâle gelmektedir. Evliliğin büyük ölçüde bağımsız bir hane ile başladığı bir toplumda bu erteleme, çoğu durumda ilk doğumun da ertelenmesi anlamına gelmektedir.

Notun politika bölümünde ele alınan Güney Avrupa deneyimi, yüksek genç işsizliği ile gecikmiş bağımsızlığın doğurganlığı uzun süre düşük tutabildiğini göstermektedir. Türkiye’nin genç işsizlik düzeyi ve aile eksenli refah modeli bu mekanizmayı yakından ilgilendirmektedir. Türkiye için yapılan makro ekonometrik çalışmaların ortak sonucu, gelirin doğurganlık üzerindeki etkisinin küçük, doğrusal olmayan ve bağlama duyarlı olduğudur. Enflasyon ve kentleşmenin ise uzun dönemde doğurganlıkla negatif yönde ilişkili olduğu bulunmaktadır (Benli ve Çağlar, 2023; Özbay Daş, 2020; Durgun ve Kızılkaya, 2025).

Konut kanalı ise bu notta Türkiye verisiyle doğrulanamamıştır. Nominal konut fiyat endeksi ile TDH arasında güçlü bir negatif eş zamanlılık gözlenmektedir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2025). Ancak endeks hanehalkı geliriyle oranlanıp gerçek bir erişilebilirlik göstergesine dönüştürüldüğünde ilişki ortadan kalkmaktadır. Gelirin konut fiyatına oranı 2022-2023’te sert biçimde kötüleştikten sonra 2024’te önceki on yılın alt sınırına dönmüştür. Buna karşın doğurganlık düşmeye devam etmiştir. Nominal seride gözlenen güçlü ilişki, büyük ölçüde yüksek enflasyon döneminin ürünüdür.

Karşı yönde kanıt da yok değildir. Uluslararası literatür konut kanalını desteklemektedir. Pan ve Xu (2012), Çin kentlerinde doğurganlığın konut fiyatı ve fiyat-gelir oranıyla negatif ilişkili olduğunu bulmuştur. Çocuğun maliyeti yalnızca doğrudan harcamalardan ibaret değildir. İlk doğum sonrasındaki yaşam standardı kaybının büyüklüğü, refah rejimi tasarımına göre önemli

ölçüde değişmektedir (DiPrete vd., 2003). Taranan literatürde ise konut fiyatı ya da kira yükü ile doğurganlık ilişkisini Türkiye için mikro veya bölgesel düzeyde nedensel olarak sınavan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Konut bu nedenle notun bir bulgusu olarak değil, uluslararası literatüre dayanan bir hipotez ve Türkiye için öncelikli bir araştırma boşluğu olarak ele alınmaktadır. Bu, konutun doğrudan pronatalist (doğurganlığı artırmayı hedefleyen) bir araç olarak tasarlanması gerektiği anlamına gelmez. Konut yükünün azaltılması, bağımsız hane kurmayı kolaylaştıran genel bir refah aracı olarak değerlendirilmelidir. Doğurganlık üzerindeki etkisi ise Türkiye için henüz ölçülmemiştir. Ekonomik koşullar tek başına ele alındığında eksik kalan bir boyut vardır. İş, bakım ve toplumsal cinsiyet düzeni bu tabloya ne eklemektedir?

BAKIM VE İŞ-AİLE UYUMU KRİTİK BİR DARBOĞAZ

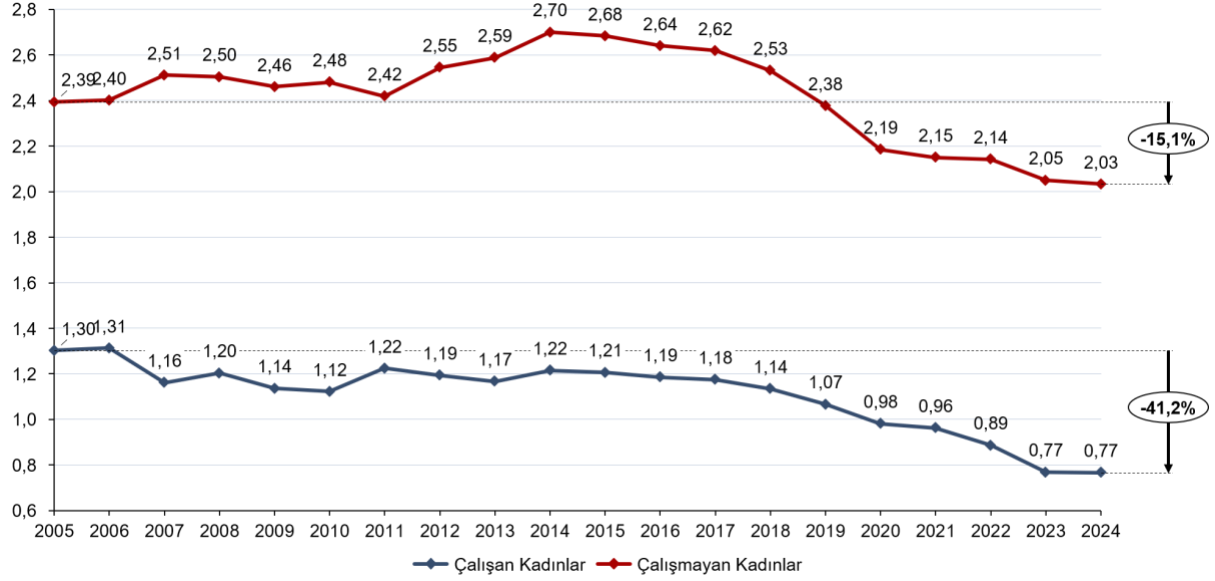
İş ve bakım düzeninin doğurganlıkla ilişkisine giden yol eğitimden geçmektedir. Eğitim ile doğurganlık arasındaki ilişki tek bir doğrudan kanala indirgenemez. Eğitim, ilk evlilik yaşını yükselterek, gebeliği önleyici yöntem kullanımını artırarak, kadının zamanının fırsat maliyetini yükselterek ve istenen aile büyüklüğünü dönüştürerek etkili olmaktadır (Tanfer, 1984). Uluslararası kanıt aynı yöndedir. Kadınların beklenen eğitim süresi ile toplam doğurganlık arasındaki negatif ilişki, 144 ülkeyi kapsayan bir çalışmada da gösterilmiştir (Cheng vd., 2022). Türkiye için daha güçlü bir bulgu 1997 zorunlu eğitim reformundan gelmektedir. Reformun doğurganlığı düşürücü etkisi tanımlama stratejisine dayanan çalışmalarda dayanıklı bulunmuştur (Özbay Daş, 2020).

Kadın istihdamı ile doğurganlık arasındaki ilişki ise tek yönlü değildir ve büyük ölçüde kurumsal koşullara bağlıdır. Kadınların çalışması ile düşük doğurganlık arasında doğrudan ve tek yönlü bir bağ kuran basit açıklama yeterli değildir. Nitekim OECD ülkelerinde bu korelasyon 1980'lerden itibaren pozitif dönmüştür. Belirleyici olan istihdamın kendisi değil, onu çevreleyen kurumsal çerçevedir. Yüksek işsizlik ve geçici sözleşmeler doğumların ertelenmesiyle birlikte gözlenmektedir (Adserà, 2004). Düşük işe giriş olasılığı da kariyer kesintisini maliyetli kılarak aynı sonuçla ilişkilendirilmektedir (Da Rocha ve Fuster, 2006).

Ters nedensellik de en az bunun kadar önemlidir. Bakım sorumluluklarının kadınlarda yoğunlaştığı koşullarda çocuk sahibi olmak, kadınların işgücü piyasasından uzaklaşmasıyla ilişkili olmaktadır. Türkiye'de de iki seri uzun dönemde ters yönde hareket etmiştir. Kadın istihdam oranı 2005'ten bu yana genel olarak yükselirken toplam doğurganlık hızı aynı dönemde gerilemiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2026g). Ancak bu eş zamanlılık tek başına bir nedensellik kanıtı değildir, çünkü iki serinin ortak bir kurumsal ve ekonomik dönüşümün parçası olması da aynı görünümü üretebilir. Bu nedenle izleyen paragraflarda makro korelasyon yerine mikro veriye dayanan iki bulgu kullanılmaktadır.

Bulguların ilki, düşüşün çalışan kadınlarla sınırlı olup olmadığını sınamaktadır. İki grubun doğurganlığı, kendi çocukları yöntemiyle, yani hanede yaşayan bebeklerin annelerine eşleştirilmesiyle ayrı ayrı tahmin edilebilir. Yöntem, resmî toplam doğurganlık hızının yerini almaz. Buna karşılık istihdam durumuna göre ayrıştırılmış bir seri üretmeye imkân verir.

Şekil 9. Türkiye’de çalışan ve çalışmayan kadınlarda kendi çocukları yöntemiyle tahmin edilen toplam doğurganlık hızı, kadın başına çocuk, 2005-2024

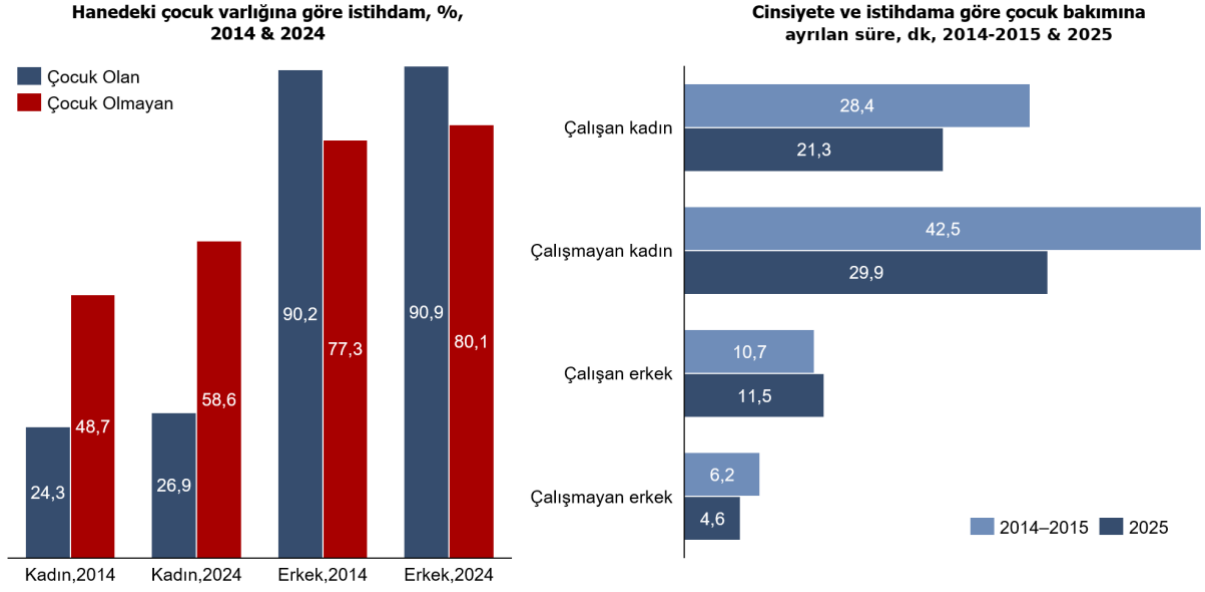

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Gözleme dayanan yıllar içinde çalışmayan kadınların toplam doğurganlık hızı 2013'teki 2,59 düzeyinden 2024'te 2,03'e inmiştir. Çalışan kadınlarda tahmini hız aynı dönemde 1,17'den 0,77'ye düşmüştür. Serinin tamamında, 2005-2024 arasındaki gerileme çalışmayan kadınlarda %15,1, çalışan kadınlarda %41,2'dir (Şekil 9). Gözleme dayanan yıllarda düşüşün her iki istihdam grubunda da belirgin olması, gerilemeyi yalnızca kadın istihdamındaki artışla açıklayan basit anlatıyı desteklememektedir. Asıl soru, iki grubun da çocuk sahibi olma kararını hangi ortak koşulların zorlaştırdığıdır.

Bu koşulların ilk izi, küçük çocuk varlığının işgücü piyasasındaki konumla ve bakım süresiyle nasıl ilişkilendiğinde görülmektedir. İstihdam oranı ile bakım süresi bir arada okunduğunda, farkın ardındaki olası mekanizmaya ilişkin bir ipucu elde edilir. Küçük çocuğun istihdam üzerindeki izi kadın ve erkekte aynı yönde olmayabilir. Bakım süresindeki cinsiyet farkı da bu izin kaynağına işaret edebilir.

Şekil 10. Küçük çocuğun istihdam ve bakım üzerindeki izi: Üç yaş altı çocuğa göre istihdam oranı ve cinsiyete göre çocuk bakımına ayrılan günlük süre, % ve dakika, 2014-2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: Sol panel, hanesinde üç yaşın altında çocuk bulunan ve bulunmayan 25-49 yaş grubundaki kadın ve erkeklerin istihdam oranını % olarak, 2014 ve 2024 yılları için göstermektedir. Sağ panel, çocuk bakımına ayrılan ortalama günlük süreyi dakika olarak, cinsiyet ve istihdam durumuna göre, Zaman Kullanım Araştırmasının 2014-2015 ve 2025 dalgaları için göstermektedir. İki panelin referans yılları farklıdır, çünkü istihdam verisi yıllık üretilirken zaman kullanımı verisi yalnızca araştırma dalgalarında üretilmektedir. Sağ paneldeki süreler ilgili nüfusun tamamı üzerinden hesaplanmış ortalamalardır ve yalnızca küçük çocuğu olanları kapsamaz. Panellerin ölçekleri farklıdır. Puan farkları, şekilde gösterilen yuvarlanmış oranlar üzerinden değil kaynak verideki değerler üzerinden hesaplanmıştır. Oranlar kesitseldir, anneliğin ya da babalığın nedensel etkisini ölçmez.

Üç yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların istihdam oranı, 2024 yılında %26,9'dur. Çocuğu olmayan kadınlarda bu oran %58,6'dır. Aradaki fark 31,7 puandır. Erkeklerde ise yön terstir. Küçük çocuğu olanların istihdam oranı %90,9 ile çocuğu olmayanların %80,1'lik oranının üzerindedir. Kadınlardaki fark zaman içinde genişlemiş, 2014'teki 24,5 puandan 2024'te 31,7 puana çıkmıştır (Şekil 10, sol panel).

Bu genişleme, büyük ölçüde çocuğu olmayan kadınların istihdam oranındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Küçük çocuklu kadınların istihdam oranı ise aynı dönemde %24,3'ten %26,9'a çıkmakla sınırlı kalmıştır. Kadın istihdamındaki genel yükseliş bu nedenle küçük çocuklu kadınlara aynı ölçüde yansımamıştır. Fark kesitseldir ve anneliğin nedensel etkisini ölçmez, çünkü gruplar yaş, eğitim ve yaşam döngüsü aşaması bakımından farklıdır.

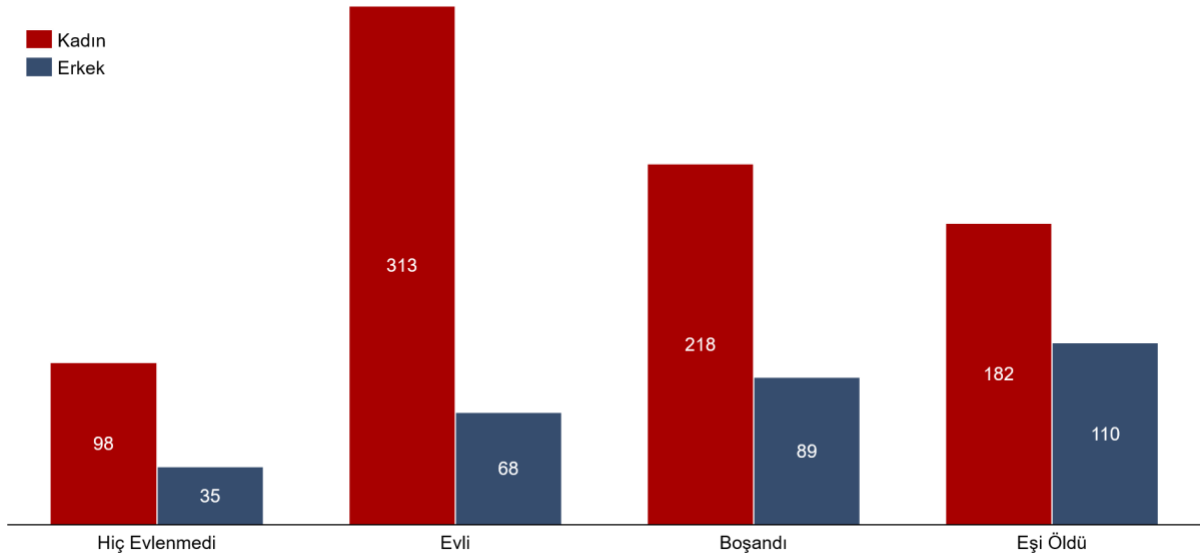
Zaman kullanımı verisi, olası mekanizmaya ilişkin bir ipucu vermektedir. Çalışan kadınlar 2025'te çocuk bakımına günde ortalama 21,3 dakika ayırmaktadır. Çalışan erkeklerde bu süre 11,5 dakikadır. Çalışmayan kadınlarda süre 29,9 dakikaya çıkarken çalışmayan erkeklerde 4,6 dakikada kalmaktadır (Şekil 10, sağ panel). Bu değerler ilgili nüfusun tamamının ortalamasıdır ve küçük çocuklu ebeveynlerin ayırdığı süreden düşüktür.

Karşılaştırmayı anlamlı kılan da düzeyleri değil, gruplar arasındaki farktır. Kadınlarda bakım süresi iki dalga arasında azalmıştır. Çalışan kadınlarda süre 28,4 dakikadan 21,3 dakikaya, çalışmayan kadınlarda 42,5 dakikadan 29,9 dakikaya inmiştir. Erkeklerde hareket küçüktür ve yön birleşik değildir, çalışanlarda süre 10,7 dakikadan 11,5 dakikaya çıkmış, çalışmayanlarda 6,2 dakikadan 4,6 dakikaya inmiştir. Kadınlardaki azalma küçük çocuklu hane sayısındaki

daralmayı ve ölçüm çerçevesindeki değişimi birlikte yansıtıyor olabilir. Dalgalar arası düzey karşılaştırması bu nedenle ihtiyatla yapılmalıdır. Cinsiyet farkı ise her iki dalgada da aynı yönde ve aynı büyüklük mertebesinde kalmaktadır. Ücretli çalışma, kadınların bakım sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır.

Bu farkın hangi yaşam aşamasında keskinleştiği ayrı bir sorudur. Hanehalkı ve aile bakımına ayrılan sürenin medeni duruma göre dağılımı bu soruya yanıt vermektedir. Ölçüt yalnızca çocuk bakımını değil, hane içindeki bütün karşılıksız işleri kapsamaktadır. Medeni duruma göre kırılım, kadın ve erkeklerin bakım süreleri arasındaki farkın evli ve hiç evlenmemiş gruplarda nasıl farklılaştığını göstermektedir.

Şekil 11. Türkiye’de hanehalkı ve aile bakımına ayrılan günlük süre, medeni duruma ve cinsiyete göre, dakika, 2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV görselleştirmesi

Hanehalkı ve aile bakımına ayrılan günlük süre, 2025’te hiç evlenmemiş kadınlarda 98, hiç evlenmemiş erkeklerde 35 dakikadır. Evlilerde kadınların süresi 313 dakikaya çıkarken erkeklerde 68 dakikada kalmaktadır. Boşanmış olanlarda süreler 218 ve 89 dakika, eşi ölmüş olanlarda 182 ve 110 dakikadır (Şekil 11). Fark hiç evlenmemişlerde yaklaşık üç kat iken evlilerde dört katın üzerine çıkmaktadır. Kadın ile erkek arasındaki fark, dört medeni durumun tamamında korunmaktadır. Bu görünüm, evlilik ve hane kurma aşamasının kadınlar açısından çok daha yüksek karşılıksız bakım süresiyle birlikte seyrettiğine işaret etmektedir.

Ancak farkın ne kadarının evlilikten, çocuk varlığından, yaş yapısından ya da hane kompozisyonundan kaynaklandığı bu veriyle ayrıştırılamamaktadır. Bulgu, bir önceki şekilde ele alınan bakım yükü mekanizmasıyla aynı yönde okunabilir. Kesitsel farkın nedensel bir okumaya dönüştürülmesi ise panel veri ya da yaşam döngüsü kontrolleri gerektirmektedir. Bu gözlemler birlikte okunduğunda, analiz dikkati kadınların çalışmasından çok iş ile bakımın birlikte sürdürülebilmesini zorlaştıran kurumsal koşullara yöneltmektedir.

Türkiye’de 0-3 yaş kurumsal bakım kapasitesine ilişkin kısmi idari sayılar bulunmaktadır. Buna karşılık bütün sağlayıcıları ve 0-3 yaş kırılımını kapsayan ulusal bir kayıt oranı üretilmemektedir. Ebeveyn izni fiilen anne iznine dayanmakta ve baba kotası bulunmamaktadır. Bu yapıda çocuk sahibi olmanın beklenen maliyeti iki yönde birden

yükselmektedir. Çalışan kadın için kariyer kesintisi ve işe dönüş belirsizliği öne çıkar. Çalışmayan kadın için ise bakımın tek başına üstlenilmesi ve hane gelirine binen ek yük belirleyici olur.

Bakım hizmetlerinin kapsamındaki ve izin tasarımındaki sınırlılıklar hem kadın istihdamını hem de doğurganlık kararını sınırlayabilecek ortak bir kurumsal darboğaz oluşturmaktadır. Uluslararası kanıtın bakım ve iş-aile uyumu araçlarını öne çıkarması da bu darboğazla tutarlıdır. Kentleşme ise bu koşulların çoğunu aynı anda taşıyan bir mekanizma demetidir. Eğitime ve sağlık hizmetlerine erişimi artırmakta, çocuk yetiştirmenin doğrudan ve fırsat maliyetini yükseltmektedir. Konut kısıtını sıkılaştırmakta ve geleneksel normların etkisini zayıflatmaktadır. Ülke içi ayrışma bölümünde görülen kent-kır ve bölgesel farklar bu demetin bileşkesidir.

Notta bu bulguları yorumlayan ve birbirini tamamlayan üç çerçeve öne sürülmektedir. Ekonomik açıklama, sorunu yoksullaşma ve güvencesizlik üzerinden okur. Ancak eğitilmiş ve kentli, yani ekonomik olarak görece iyi durumdaki kesimlerde de doğurganlık düşüktür. Ayrıca konut erişilebilirliği 2024'te kısmen iyileşirken doğurganlık düşmeye devam etmiştir.

Modernleşme çerçevesi; eğitim, kentleşme, bireyselleşme ve norm dönüşümünü doğurganlığın uzun dönemli yapısal belirleyicileri arasında vurgulamaktadır. Bununla birlikte benzer gelişmişlik ve toplumsal dönüşüm düzeyindeki ülkelerde farklı doğurganlık sonuçlarının gözlenmesi, kurumsal koşulların da sonucu şekillendirebildiğine işaret etmektedir. Kurumsal tasarım açıklaması ise iş-aile uyumu, erişilebilir bakım ve konutu merkeze alarak sonucun kısmen değiştirilebileceğini savunur. Bu görüş, ülkeler arası farklara dayanır.

Notun analizinde bu üç çerçeve birbirinin rakibi değil tamamlayıcıdır. Ekonomik belirsizlik kısa dönemli baskıları, modernleşme ise yapısal dönüşümü açıklamaya yardımcı olmaktadır. Kurumsal tasarım, bu koşullar altında ortaya çıkan sonuçların ülkeden ülkeye farklılaşmasını açıklamaktadır. Politika alanı da tam olarak bu üçüncü çerçevede açılmaktadır. Öyleyse Türkiye'nin bu koşullara verdiği politika yanıtı neyi eksik bırakmaktadır?

ARAÇ SETİ NAKİT AĞIRLIKLILIK, KANIT BAKIM ALANINI İŞARET EDİYOR

Yanıt üç adımda aranmaktadır. Önce hedefin ne olduğu ve ne olmadığı tanımlanmaktadır. Ardından benzer düşüşü yaşayan ülkelerin dersleri derlenmektedir. Son olarak Türkiye'nin araç setinin bileşimi, büyüklüğü ve ölçüm boşlukları bu derslerin karşısına konmaktadır.

Politikanın hedefi, bireyleri daha fazla çocuk sahibi olmaya yönlendirmek ya da tek bir aile modelini teşvik etmek değildir. Hedef, çocuk sahibi olmak isteyenlerin ekonomik, kurumsal ve bakım kaynaklı engellerini azaltmak olmalıdır. Bu ayırım pratik bir sonuç doğurur. Politikanın başarısı yalnızca toplam doğurganlık hızındaki değişimle ölçülemez. Karşılanmamış çocuk sahibi olma tercihlerindeki değişim, bakım hizmetlerine erişim, izin kullanımı, doğum sonrası işe dönüş ve çocuklu hanelerin refah göstergeleri birlikte değerlendirilmelidir.

Bu hedef tanımı mevcut veriyle de uyumludur. Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının 2025 sonuçlarında bireylere mutluluk kaynağı sorulduğunda %69 ile ilk sırada aile, ardından çocuklar yer almıştır. Aynı araştırmada ülkenin en önemli sorunu %31,3 ile hayat pahalılığı, ikinci sırada %16,5 ile yoksulluk olarak belirtilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2026i). Bu iki bulgu birlikte okunduğunda politika sorusu, insanları çocuk sahibi olmaya ikna etmek biçiminde tanımlanmamaktadır. Bulgular aile ve çocuklara atfedilen değer in sürdürdüğünü göstermektedir. Ancak bunun çocuk sahibi olma niyetine ne ölçüde dönüştüğü bilinmemektedir. Politika açısından bu nedenle niyetlerin düzenli ölçülmesi ve varsa gerçekleşmenin önündeki maliyet,

bakım ve belirsizlik engellerinin belirlenmesi gerekmektedir. Tartışma ayrıca, kadınları düşük doğurganlıktan sorumlu tutan ya da onları demografik hedeflerin aracı hâline getiren bir dile kaymamalıdır.

Benzer düşüşü daha önce yaşayan ülkeler bu hedef tanımı için üç ders sunmaktadır. Güney Kore en kapsamlı politika çabasının örneğidir. Ülke 2006’dan bu yana Düşük Doğurganlık ve Yaşlanan Toplum Temel Planları çerçevesinde dört ardışık plan uygulamıştır. Bu planlarla kamu kaynaklarını nakit transferler, çocuk bakımı, ebeveyn izinleri, konut ve gençlik istihdamına yönlendirmiştir (Presidential Committee on Ageing Society and Population Policy, 2020). Buna rağmen TDH 2006’daki 1,13 düzeyinden 2023’te 0,72’ye gerilemiş, 2024’te 0,75’e çıkmıştır (Statistics Korea, 2025).

Bu sonuç, karşı olgusal durum bilinmediği için bir başarısızlık olarak nitelenemez. Politikalar olmasaydı doğurganlığın ne olacağı ölçülmemiştir. Çıkan ders daha incedir. Rekabetçi eğitim ve iş kültürü, uzun çalışma saatleri, ev içi yükün cinsiyetler arası asimetrisi ve konut maliyeti gibi yapısal koşullar değişmediğinde, finansal ve hizmet temelli teşvikler sınırlı sonuç üretmektedir. Yerel yönetim düzeyindeki dağıtık nakit teşviklerin etkisi de küçük bulunmuştur (Jeong vd., 2022). Kore’nin harcama toplamaları sıklıkla anılmakla birlikte, bu bütçeler düşük doğurganlık ve yaşlanma tedbirlerini birlikte kapsadığından salt pronatalist harcama olarak okunamaz.

Japonya ise düşük doğurganlığın uzun süre kalıcı hâle geldiği bir politika deneyimi sunmaktadır. Yenilenme eşiğinin kalıcı olarak altına 1974’te inen ülke, 1994 tarihli Angel Planı ve 1999 tarihli Yeni Angel Planı ile kurumsal bakım kapasitesini genişletmiştir. 2003’te doğum oranının azalmasına yönelik temel kanunu çıkarmış, ebeveyn izni sistemini de kademeli olarak reformdan geçirmiştir (Cabinet Office, 2024). TDH yine de düşük seyretmiş ve 2024’te 1,15’e gerilemiştir (Ministry of Health, Labour and Welfare, 2025).

Güney Avrupa ise ekonomik mekanizma bakımından Türkiye’ye en yakın gruptur. Bu grupta yüksek genç işsizliği, güvencesiz istihdam ve gençlerin gecikmiş bağımsızlığı, uzun süredir 1,2-1,3 bandında seyreden doğurganlıkla birlikte gözlenmektedir. Türkiye bu grupla, en düşük kadın işgücüne katılım düzeyiyle birlikte, Akdeniz tipi aile eksenli refah modeli içinde konumlandırılmaktadır (Beken ve Kirer Silva Lecuna, 2026). Bu konumlandırma, Türkiye’nin karşılaştırma grubunu Kore ve Japonya’dan ayırmaktadır.

Fransa ve İsveç, benzer gelişmişlik düzeyinde görece daha yüksek doğurganlığı uzun süre sürdürebilen ülkelerdir. Süreklilik gösteren, evrensel ve birbirini tamamlayan araç bileşimleri bu sonuçla birlikte anılmaktadır. Yaygın kurumsal bakım ile baba kotası içeren izin sistemleri, bu bileşimin öne çıkan unsurlarıdır (OECD, 2025). Ancak bu ülkeler kesin bir başarı reçetesi sunmamaktadır. Her ikisinde de son yıllarda doğurganlık gerilemektedir.

Bu deneyimlerden Türkiye için çıkan üç ders şudur. Birincisi, nakit teşvikler yapısal sorunların yerine geçememektedir. Yarı deneysel literatürü, yani doğal deney niteliğindeki politika değişimlerinden yararlanan çalışmaları tarayan güncel bir değerlendirme de nakit teşviklerin etkilerini çoğunlukla küçük ve geçici bulmaktadır (Bergsvik vd., 2021). İkincisi, bakım, izin ve iş-aile uyumu araçları tek tek değil, birbirini tamamlayan bir sistem olarak çalışmaktadır. Fransa ve İsveç’i ayıran tek bir araç değil, araçların sürekliliği ve bütünlüğüdür (Sleeboş, 2003; Olivetti ve Petrongolo, 2017; Doepke vd., 2023). Üçüncüsü, kurumsal farklar doğrudan politika kopyalamayı engellemektedir. Evlilik dışı doğumların Fransa ve İsveç’te çoğunluğu, Türkiye’de ise %3’ün altını oluşturması ve kadın istihdam yapısındaki farklar, aynı aracın farklı bağlamlarda farklı sonuç üreteceği anlamına gelmektedir.

Türkiye'nin elindeki araçlar bu derslerin neresinde durmaktadır? Doğurganlığa yönelik araçlar 2024'ten itibaren hızla genişletilmiştir. 2025 yılı Aile Yılı ilan edilmiş, 2 Mayıs 2026 tarihli ve 2026/4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile 2026-2035 dönemi Aile ve Nüfus On Yılı olarak tanımlanmıştır (Cumhurbaşkanlığı, 2026). Kurumsal çerçeve iki yapıdan oluşmaktadır. Bunlar, 2024/6 sayılı Genelge ile kurulan Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Koordinasyon Kurulu ve 172 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle kurulan Nüfus Politikaları Kuruludur (Cumhurbaşkanlığı, 2024; Nüfus Politikaları Kurulu Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2024). Araçların bileşimi ile her aracın izleme boşluğu Tablo 1'de karşılaştırılmaktadır.²

Tablo 1. Türkiye'de doğurganlığa yönelik politika araçları, kapsam ve izleme boşlukları, 29 Temmuz 2026 itibarıyla

Araç	Kapsam	Temel eksik veya izleme göstergesi	Değerlendirme durumu
Doğum yardımı (1 Ocak 2025 ve sonrası doğumlar)	Yürürlükte. Birinci çocuk için tek seferlik 5.000 TL, ikinci çocuk için aylık 1.500 TL, üçüncü ve sonraki çocuklar için aylık 5.000 TL. Ödemeler çocuk 5 yaşını dolduruncaya kadar sürüyor ve muhtalık şartı aranmıyor.	Tutarların reel değerini koruyacak bir güncelleme kuralı bulunmuyor. Doğum sırasına göre kullanım verisi yayımlanmıyor.	Kamuya açık bağımsız etki değerlendirmesine rastlanmamıştır.
Evlilik kredisi (Aile ve Gençlik Fonu)	Yürürlükte. 18-29 yaş, ilk evlilik ve gelir koşulunu sağlayan çiftlere faizsiz kredi veriliyor. Tutar 2026'dan itibaren 18-25 yaş için 250.000, 26-29 yaş için 200.000 TL'dir. İlk iki yıl geri ödemesiz. İlk çocukta 12 aylık taksit hibesi ve 12 ay erteleme, ikinci çocukta kalan borcun tamamının hibeye dönüşmesi öngörülmüyor.	Ölü yük, yani kredinin zaten evlenecek çiftlere ulaşip ulaşmadığı ölçülmemiştir. Kontrol grubu tanımlanmamış.	Kamuya açık bağımsız etki değerlendirmesine rastlanmamıştır.
Doğum izni ve yarı zamanlı çalışma	Yürürlükte. Kadın çalışanlar için doğum öncesi 8 ve doğum sonrası 16 hafta olmak üzere toplam 24 hafta analık izni bulunmaktadır. Doğum sonrası kısmi süreli çalışma ve ücretsiz izin hakları sürmektedir. İşçiler için babalık izni 10 gündür. Ebeveyn izni sisteminde devredilemez bir baba kotası bulunmamaktadır.	İzin kullanım oranları, anne/baba bazında fiilî kullanım ve izin sonrası aynı işe dönüş oranı düzenli olarak yayımlanmamaktadır.	Kamuya açık bağımsız etki değerlendirmesine rastlanmamıştır.
Kreş ve bakım desteği	Kısmen yürürlükte. Kamu kurumlarında kreş yaygınlaştırılması 2025'te tasarruf tedbirleri kapsamı dışına çıkarıldı. İş yeri kreşi yükümlülüğü mevzuatta yer alıyor.	0-3 yaş kurumsal bakım kayıt oranı ve kreş ücretinin hane gelirin oranı için düzenli ve bütüncül resmî seri bulunmuyor.	Değerlendirme için gerekli temel gösterge üretilmemektedir.
Sosyal konut önceliği	İlan edildi, uygulama başlamadı. Evlilik kredisinden yararlanan gençlere Toplu Konut İdaresinin (TOKİ) sonraki sosyal konut projelerinde öncelik tanınacağı açıklanmıştır.	Yararlanıcı verisi yayımlanmıyor. Kira-gelir ve fiyat-gelir oranları bölgesel düzeyde izlenmiyor.	Kamuya açık bağımsız etki değerlendirmesine rastlanmamıştır.

Kaynak: Doğum yardımı için Doğum Yardımı Yönetmeliği (2025). Evlilik kredisi için Aile ve Gençlik Fonu Kurulması Hakkında Kanun (2023) ve Aile ve Gençlik Fonu resmî duyuruları. Doğum izni için Sosyal Hizmetler

² Bakanlık beyanlarına göre doğum yardımından bugüne kadar 1.201.173 çocuk yararlanmış ve 1.175.601 annenin hesabına toplam 22,5 milyar TL ödenmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2026d). Aile ve Gençlik Fonu kapsamında 160.598 gence toplam 13,9 milyar TL kredi desteği sağlanmıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2026a). Fon kapsamındaki 100 bininci çiftin nikâhı 20 Temmuz 2026'da kıyılmıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2026c). Bu iki göstergeden ilki kişi, ikincisi çift sayıdır ve birbirinin yerine kullanılamaz. Beyan edilen yararlanıcı ve ödeme rakamları bağımsız olarak doğrulanmamıştır. Tutarlar cari fiyatlarıdır. 2015-2024 döneminde yürürlükte olan önceki doğum yardımına ilişkin resmî yıllık seri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı istatistik bülteninde yayımlanmaktadır.

Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2026). Kurumsal çerçeve için Cumhurbaşkanlığı (2024, 2026) ve Nüfus Politikaları Kurulu Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2024). Diğer satırlar için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı duyuruları ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonu sunumları, TEPAV derlemesi

Not: Politika bilgileri ve idari rakamlar 29 Temmuz 2026 itibarıyla derlenmiştir. Tabloda yer alan tutarlar cari fiyatlarıdır ve bağımsız olarak doğrulanmamış idari beyanlara dayanmaktadır.

Türkiye’nin araç seti ağırlıklı olarak nakit transfer ve kredi temellidir. Doğum yardımı ile evlilik kredisi, program tasarımı ve kamuoyu görünürlüğü bakımından bu setin merkezindedir. Beş aracın dördünde kamuya açık bağımsız etki değerlendirmesine rastlanmamıştır. Kreş ve bakım desteğinde ise değerlendirme için gerekli temel gösterge hiç üretilmemektedir (Tablo 1). Araç seti bu hâliyle uygulanmakta, ancak etkisi ölçülmemektedir.

Uluslararası kanıtlar araç bileşiminde farklı bir ağırlıklandırmaya işaret etmektedir. OECD ülkelerini kapsayan taramalar, nakit yardımlar ve vergi teşvikleriyle doğurganlık arasında genellikle yalnızca zayıf ve büyük ölçüde geçici ilişkiler bulmaktadır. Buna karşılık çocuk bakım hizmetlerinin etkisi daha güçlü ve tutarlı, ebeveyn izinlerinin etkisi ise tasarıma göre değişken bulunmaktadır (Sleeboş, 2003; Bergsvik vd., 2021; Olivetti ve Petrongolo, 2017). Türkiye’nin bileşimi bu nedenle Kore deneyiminin işaret ettiği riski taşımaktadır. Yapısal koşullara dokunmayan nakit ağırlıklı bir paket, yüksek maliyete rağmen sınırlı etki üretebilir.

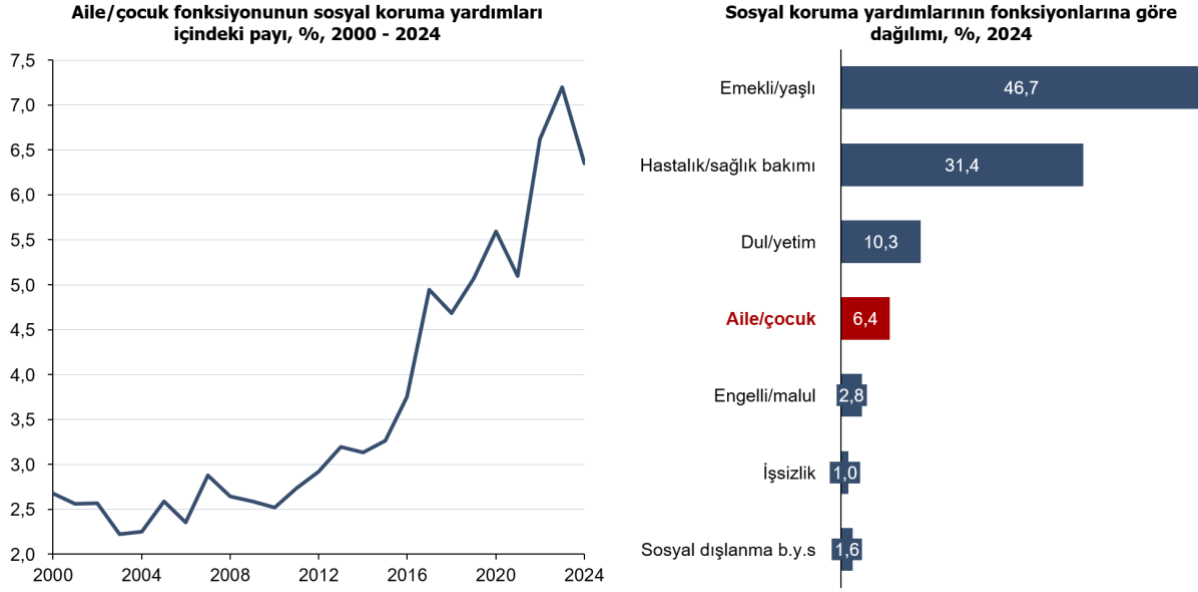
Zamanlama da kayda değerdir. Önceki doğum yardımı Mayıs 2015’te yürürlüğe girmiş ve 2024’e kadar uygulanmıştır (Doğum Yardımı Yönetmeliği, 2015). Programın başladığı 2015, kesintisiz düşüşün de ilk yılıdır. Bu çakışma, karşı olgusal durum bilinmediği için programın başarısızlığı olarak nitelenemez. Gösterdiği daha sınırlı bir olgudur. Araç setinin en görünür nakit aracı, kesintisiz düşüşün ilk on yılı boyunca yürürlükte kalmış ve bu sürede kamuya açık bir etki değerlendirmesine konu olmamıştır.

Nakit desteklerin reel değeri yüksek enflasyon ortamında hızla aşınmakta, bu da aracın öngörülebilirliğini zayıflatmaktadır. Aşınma Türkiye’de doğrudan gözlenebilmektedir. Aynı programda çocuk başına ödenen ortalama tutar 2016’da 428 TL iken 2024’te 441 TL olmuştur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025). Sekiz yıllık nominal artış %3’tür, oysa aynı dönemde tüketici fiyatları kat kat yükselmiştir.

Aracın kapsamı da buna paralel daralmıştır. Yardımdan yararlanan çocuk sayısının yıllık canlı doğum sayısına oranı 2018’de %95 iken 2024’te %51’e inmiştir. Bu düşüşün nedeni mevcut veriyle belirlenmemektedir. Transferin reel değerindeki aşınma olası açıklamalardan biridir. Ancak program idaresi, başvuru davranışı ve ödeme takvimine ilişkin ayrıntılar olmadan bu mekanizma sınanamamaktadır. Söz konusu oran tam bir yararlanma oranı değildir ve ödeme takvimi doğum yılıyla birebir örtüşmediğinden ilişki kesin sayılamaz. Yeni doğum yardımı hem tutar hem tasarım bakımından farklıdır. Yine de deneyim, yeni araç için reel değeri koruyacak bir güncelleme kuralının neden kritik olduğunu göstermektedir.

Aracın reel değeri kadar, aile ve çocuk desteklerinin sosyal koruma sistemi içindeki ağırlığı da belirleyicidir. Bu ağırlığın uzun dönemli seyri ile bugünkü fonksiyon dağılımı birlikte okunduğunda, araç setinin büyüklüğü görünür hâle gelmektedir. Pay yükseliyorsa aile ve çocuk alanının sistem içindeki yeri güçleniyor demektir. Payın diğer fonksiyonlar karşısındaki büyüklüğü ise aracın gerçek ölçeğini gösterir.

Şekil 12. Aile ve çocuk desteklerinin sosyal koruma içindeki yeri. Fonksiyonun yardımlar içindeki payı ve yardımların fonksiyonlara göre dağılımı, %, 2000-2024

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: Sol panel aile ve çocuk fonksiyonunun sosyal koruma yardımları içindeki payını 2000-2024 dönemi için, sağ panel sosyal koruma yardımlarının 2024 yılındaki fonksiyonlara göre dağılımını göstermektedir. Paylar sosyal koruma yardımları toplamı üzerinden hesaplanmış, idari masraflar hariç tutulmuştur. Sağ paneldeki payların toplamı yuvarlama nedeniyle 100'den küçük bir farkla ayrılabilir. Panellerin ölçekleri farklıdır. Sol panelin değer eksenini, serinin hareketini görünür kılmak için sıfırdan başlatılmamıştır.

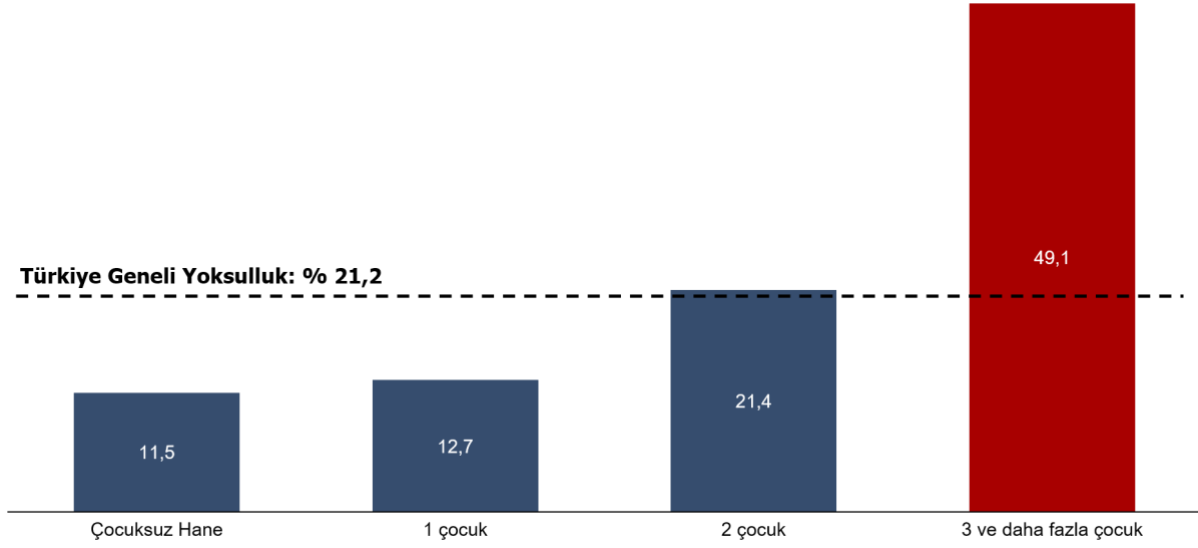
Türkiye İstatistik Kurumu, Sosyal Koruma İstatistikleri 2024 sonuçlarını 19 Aralık 2025'te yayımlamıştır. Bu sonuçlara göre sosyal koruma harcamaları 2024'te gayrisafi yurt içi hasılanın (GSYH) %11,1'i, sosyal koruma yardımları ise %10,9'u düzeyindedir. Aile ve çocuk fonksiyonunun sosyal koruma yardımları içindeki payı 2000'de %2,7 iken 2023'te %7,2'ye yükselmiştir. Artışın büyük bölümü 2016 sonrasında gerçekleşmiştir. Pay 2024'te ise %6,4'e gerilemiştir (Şekil 12, sol panel).

Aile ve çocuk fonksiyonu 2024'te toplam sosyal koruma yardımlarının %6,4'ünü oluşturmaktadır. Yardımların %46,7'si emekli ve yaşlılara, %31,4'ü hastalık ve sağlık bakımına gitmiştir. Aile ve çocuk fonksiyonu bu payla emekli-yaşlı, hastalık-sağlık ve dul-yetim fonksiyonlarının gerisinde yer almaktadır (Şekil 12, sağ panel). Bu dağılım, aile ve çocuk fonksiyonunun sosyal koruma sistemi içindeki mevcut payını göstermektedir.

Aynı istatistik, sosyal koruma yardımlarının %62,5'inin 2024'te nakdî olarak verildiğini de göstermektedir. Tablonun ters yönde okunabilecek bir ayrıntısı da vardır. Aile ve çocuk fonksiyonunun kendi içinde bileşim tersine dönmektedir. Bu fonksiyondaki yardımların %60,0'ı 2024'te aynî olarak verilmiştir ve aynî payı 2020'deki %45,8 düzeyinden yükselmiştir. Notun nakit ağırlığına ilişkin savı bu nedenle sosyal koruma harcamalarının bütününe değil, 2024 sonrasında devreye giren araç setine ilişkindir. İki ölçüm birbirinin yerine geçmez, çünkü sosyal koruma sınıflaması bakım ve eğitim hizmetlerini de aynî yardım saymaktadır.

Nakit araçların ikinci işlevi doğurganlık değil, çocuk yoksulluğunun azaltılmasıdır. Bu işlevin ne kadar gerekli olduğu, hanedeki çocuk sayısı ile yoksulluk riski arasındaki ilişkiyle ölçülebilir. İki hedef aynı araçla karşılanıyor olsa bile aynı göstergeyle izlenemez. Gradyanın dikliği, sosyal koruma işlevinin ne kadar bağlayıcı olduğunu göstermektedir.

Şekil 13. Türkiye'de hanedeki çocuk sayısına göre yoksulluk oranı, %, 2024

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: Yoksulluk sınırı, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ıdır. Eşdeğerlik ölçeği OECD değiştirilmiş ölçeğidir. Çocuk, hanedeki 0-17 yaş grubundaki bireyleri ifade eder. Oranlar birey düzeyinde ve fert ağırlıklarıyla hesaplanmıştır. Kesikli yatay çizgi Türkiye geneli yoksulluk oranını göstermektedir. Kesit veri nedensellik göstermez.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2024 mikro verisi üzerinden yapılan hesaplama göre yoksulluk oranı Türkiye genelinde %21,2'dir. Bu değer, Türkiye İstatistik Kurumunun yayımladığı oranla örtüşmektedir. Oran çocuksuz hanelerde %11,5 iken bir çocuklu hanelerde %12,7'dir. İki çocuklu hanelerde %21,4'e, üç ve daha fazla çocuklu hanelerde %49,1'e çıkmaktadır (Şekil 13). Aynı hesaplama 0-17 yaş grubundaki çocukların yoksulluk oranı %31,9'dur.

Bu gradyan iki sonuç doğurmaktadır. Çocuk sayısı ile yoksulluk riski arasındaki güçlü ilişki, nakit desteklerin sosyal koruma işlevini tek başına önemli kılmaktadır. Aynı ilişki, doğurganlık hedefi ile yoksulluk hedefinin neden ayrı göstergelerle izlenmesi gerektiğini de göstermektedir. İlişki betimseldir ve gradyanın tamamı çocuk sayısının nedensel etkisi olarak okunamaz. Çocuksuz haneler grubu yaşlı, tek kişilik ve farklı yaşam döngüsü aşamasındaki haneleri de içerdiğinden, gruplar arasındaki fark bir yaşam döngüsü seçilimi de taşımaktadır.

Notun en somut bulgusu ise bir araç tercihi değil, bir ölçüm boşluğudur. Uluslararası literatürde diğer araçlara kıyasla daha tutarlı sonuç bulunan alan erişilebilir kurumsal çocuk bakımıdır. Bu alanda kısmi idari sayılar mevcuttur. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı özel kreş ve gündüz bakımevlerinin sayısını ve bakılan çocuk sayısını yayımlamaktadır. Aralık 2024 itibarıyla 2.320 kuruluştaki 91.569 çocuk bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025).

Buna karşılık bu seri yaş kırılımı içermemektedir. Seri, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi kurumlar ile iş yeri ve belediye kreşlerini de kapsamamaktadır. Bu nedenle 0-3 yaş için bütüncül bir kayıt oranı hesaplanamamaktadır. Veri boşluğu, verinin hiç bulunmaması değil, sağlayıcıların tamamını ve 0-3 yaş kırımını kapsayan ulusal bir oranın üretilmemesidir. Millî Eğitim Bakanlığı, belediye, iş yeri ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kapsamlarının ayrıştırılarak raporlanması, izleme mimarisinin ilk adımıdır.

İş-aile uyumu tarafında baba kotası bulunmamakta, izin kullanım oranları yayımlanmamaktadır. Doğum niyetleri ve istenen çocuk sayısı için güncel bir veri kaynağı da

yoktur. Bu araçlara ilişkin kamuya açık bağımsız etki değerlendirmesine rastlanmamıştır. Bu göstergeler üretilmediği sürece hangi aracın ne ölçüde etkili olduğu güvenilir biçimde belirlenemeyecektir. Kanıta dayalı politika önceliklendirmesi de bu nedenle güçleşecektir.

26 Temmuz 2026'da açıklanan Aile ve Nüfus On Yılı Vizyon Belgesi kapsamında ulusal veri altyapısının güçlendirilmesi ve TÜİK ile ilgili kurumların verilerinden beslenen bir veri üretim ve analiz platformunun kurulması öngörülmüştür (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2026b). Bu adım, bu notta tespit edilen ölçüm boşluğuna yönelik önemli bir kurumsal gelişmedir. Bununla birlikte doğum sırası, 0-3 yaş bakım erişimi, ebeveyn izni kullanımı ve doğum niyetleri gibi göstergelerin düzenli ve kamuya açık seriler hâlinde üretilmesi hâlen izlenmesi gereken uygulama alanlarıdır. Ölçüm boşluğu kabul edildiğinde, araçların hangi ilkelerle tasarlanacağı ayrı bir soru olarak kalmaktadır.

ÖLÇÜM İLE YATIRIM BİRBİRİNİ BEKLEMEZ

Bu not araçlar arasında sayısal bir öncelik sırası vermemektedir. Kreş kapasitesinin birim maliyeti, izin sisteminin işverene ve kamuya maliyeti ve konut araçlarının bütçe yükü Türkiye için kamuya açık biçimde derlenmemiştir. Maliyet-etkinlik değerlendirmesi bu nedenle yapılamamaktadır. Uluslararası kanıt, çocuk bakımının daha tutarlı, nakit araçların ise daha sınırlı etki gösterdiğine işaret etmektedir (Bergsvik vd., 2021; Sleetbos, 2003). Alanlar arasındaki nihai öncelik, bütçe kısıtı ve kurumsal kapasite dikkate alınarak karar verici tarafından belirlenmelidir. Notun önerdiği tasarım ilkeleri ve asgari izleme göstergeleri Tablo 2'de toplanmaktadır.

Tablo 2. Politika alanlarına göre tasarım ilkeleri ve asgari izleme göstergeleri

Politika alanı	Temel gerekçe	Tasarım ilkesi	Asgari izleme göstergesi
Erişilebilir ve nitelikli çocuk bakımı	Bakım maliyeti ve doğum sonrası işe dönüş sorunu. Uluslararası kanıt bu alanda diğer araçlara kıyasla daha tutarlıdır.	0-3 yaş kapasitesi, gelirle orantılı ücret, kalite standardı ve yerel erişim birlikte tasarlanmalıdır.	0-3 yaş kurumsal bakım kayıt oranı, kreş ücretinin hane gelirine oranı, doğum sonrası işe dönüş oranı.
Ebeveyn izni ve iş-aile uyumu	Kariyer kesintisinin ve bakım yükünün kadınlarda yoğunlaşması. Etki büyük ölçüde tasarıma bağlıdır.	Yeterli ücret ikamesi, baba kotası, işe dönüş güvencesi ve hak kaybı yaratmayan esneklik.	Anne ve baba izin kullanım oranı, izin sonrası aynı işe dönüş, bakım süresindeki cinsiyet farkı.
Bağımsız hane kurma ve konut	Aile oluşumunu ve evlilik zamanlamasını zorlaştırabilir. Türkiye için nedensel kanıt yoktur.	Kira desteği, konut arzını artıran ve erişilebilirliği güçlendiren politikalarla birlikte tasarlanmalıdır.	Kiranın gelire ve konut fiyatının gelire oranı, gençlerde ebeveyn evinden ayrılma yaşı.
Bölgesel farklılaştırma	Ulusal ortalama, birbirinden çok farklı doğurganlık rejimlerini gizlemektedir.	Farklılaştırılmış bileşim gereklidir. Düşük doğurganlıklı bölgelerde bakım ve iş-aile uyumu ihtiyaçları; yüksek doğurganlıklı bölgelerde eğitim, erken evlilik ve üreme sağlığına erişim göstergeleri yerel hizmet açıkları temelinde ayrıca değerlendirilmelidir.	İl düzeyinde TDH, bakım kapasitesi, erken evlilik oranı, kız çocuklarında okullaşma, kadın istihdamı.
Sosyal koruma amaçlı nakit destek	Çocuk yoksulluğunu azaltmada değerlidir, kalıcı doğurganlık etkisi ise sınırlıdır. İki hedef ayrı değerlendirilmelidir.	Reel değeri koruyan güncelleme kuralı, yapısal araçların yerine geçmemesi, hedefin açıkça tanımlanması.	Çocuklu hanelerde yoksulluk oranı, desteğin reel tutarı. Doğurganlık artışı başarı göstergesi sayılmamalıdır.

Politika alanı	Temel gerekçe	Tasarım ilkesi	Asgari izleme göstergesi
Veri ve etki değerlendirmesi	Hangi aracın işe yaradığını ölçmenin ön koşuludur. Bu araçlara ilişkin kamuya açık bağımsız etki değerlendirmesine rastlanmamaktadır.	İdari kayıt bağlantısı, önceden belirlenmiş göstergeler ve yarı deneysel tasarım başlangıçta kurulmalıdır.	Doğum sırası, istenen ve gerçekleşen çocuk sayısı farkı, bakım ve izin kayıtları, program etki tahminleri.

Kaynak: TEPAV değerlendirmesi

Not: Maliyet verisi bulunmadığından alanlar arasında sayısal öncelik sırası verilmemiştir. Gerekçe sütunundaki kanıt nitelermeleri doğurganlık sonucu içindir. Aynı aracın kadın istihdamı veya çocuk yoksulluğu üzerindeki etkisi farklı olabilir.

Tablonun uygulanabilirliği idari sahiplikle belirlenmektedir. Ölçüm altyapısı, resmî istatistik üreticisi ile ilgili idari kayıt sahibi kurumların ortak sorumluluğundadır. Ebeveyn izni tasarımı çalışma mevzuatını, sosyal güvenliği ve kamu personel rejimini birlikte ilgilendirmektedir. Bakım kapasitesi merkezî yönetim, yerel hizmet sunumu ve düzenleyici çerçevenin kesişiminde yer almaktadır. Konut araçları ise konut arzı, sosyal konut ve yerel erişilebilirlik politikalarıyla birlikte kurgulanmalıdır. Bu paragraf kurum adları yerine işlevsel sahipliği tanımlamaktadır ve görev dağılımının ilgili mevzuat üzerinden kesinleştirilmesi gerekmektedir.

Mali çerçeve bakımından ihtiyat gereklidir. Bakım kapasitesi, ücret ikamesi, baba kotası ve konut araçları önemli mali ve idari sonuçlar doğurmaktadır. Bu araçların ulusal ölçekte yaygınlaştırılmasından önce pilot ve kademeli tasarımlar gereklidir. Yararlanıcı sayısı, birim maliyet, işveren üzerindeki yük, merkezî bütçe etkisi ve uygulama kapasitesi bu tasarımlarda birlikte değerlendirilmelidir.

Çerçeve, kaynak ve kapasite kısıtları altında iki paralel hat ve bir genişleme halkası önermektedir. Acil kurumsal hat ölçümdür. Bu hatta, 0-3 yaş bakım kayıt oranı, izin kullanımı ve doğum sırası gibi temel göstergelerin üretilmesine beklemeden başlanmalıdır. 2025 sonrasında devreye giren araçların etki değerlendirme tasarımları da aynı öncelikte kurulmalıdır.

Acil politika hattı bununla eş zamanlı yürümelidir. Bu hat, 0-3 yaş bakım kapasitesinin genişletilmesini kapsamaktadır. Bakım maliyetinin hane geliriyle orantılı hâle getirilmesi ve yeterli ücret ikamesi ile baba kotası içeren ebeveyn izni tasarımı da hattın parçasıdır. Uluslararası literatürde daha tutarlı sonuç bulunan bu alanlar, veri birikmesini beklemek zorunda değildir. İkinci halka ise konut ve bölgesel programların Türkiye’ye özgü nedensel kanıt üretildikçe genişletilmesidir.

Nakit destekler iki ayrı rolüyle izlenmelidir. Çocuk yoksulluğunu azaltma işlevi yoksulluk göstergeleriyle takip edilmelidir. Doğurganlık işlevi ise ayrı göstergelerle izlenmelidir. İki hedef tek bir başarı ölçüsünde birleştirilmemelidir. Bu kurgu araçlar arasında sayısal bir öncelik hiyerarşisi değildir. Ölçüm ile yatırımın birbirini beklemediği ve kanıtlarla birlikte genişleyen bir düzendir.

Araç tasarımı iki risk özellikle gözetilmelidir. Arz kısıtlı bir piyasada verilen kira desteği kiralara yansiyabilir. Kira desteği bu nedenle konut arzını artıran ve erişilebilirliği güçlendiren politikalarla birlikte tasarlanmalıdır. Yalnızca anneye yüklenen uzun ebeveyn izni ise iş yeri ayrımcılığını artırabilir. İzin, baba kotası ve işe dönüş güvencesiyle birlikte kurgulanmalıdır.

Yüksek doğurganlıkları bölgelere yönelik programlar gönüllülük, bilgiye erişim ve üreme sağlığı temelinde tasarlanmalıdır. Teknokratik nüfus yönetimi ya da bölgesel damgalama izlenimi veren dil ve uygulamalardan kaçınılmalıdır. Son olarak, 2025’te devreye giren doğum yardımı

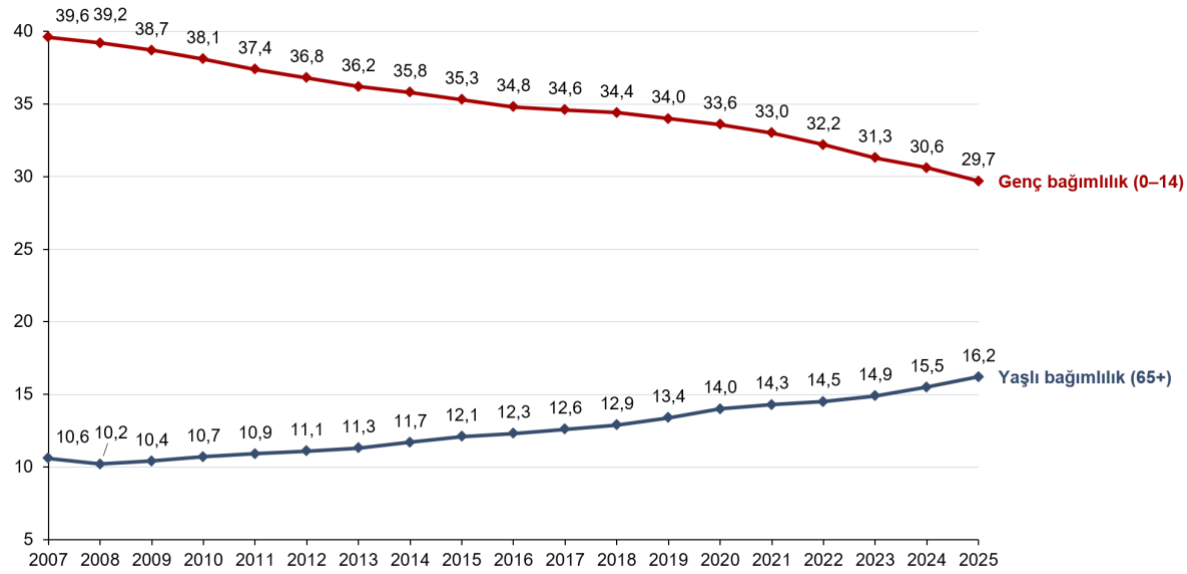
ve evlilik kredisinin etki değerlendirmesinde uygulama tarihindeki kesintiler ve hedef grup sınırları, yarı deneysel tasarımlar için uygun bir zemin sunabilir. Bu değerlendirmenin tasarımı gecikmeden kurulmalıdır.

Bütün bu araçların ortak sınırı zamandır. Politikalar sonuç verene kadar nüfusun yaş yapısı değişmeye devam edecektir. Doğurganlık kararlarındaki bir değişim işgücüne ancak yirmi yıl sonra yansımaktadır. O hâlde yaşlanmaya uyum bu gündemin neresinde durmaktadır?

YAŞ YAPISININ DÖNÜŞÜMÜ ÇOKTAN BAŞLADI

Doğurganlık politikaları bugün karar alınsa bile sonuçlarını on yıllar sonra verecektir. Nüfusun yaş yapısı ise bu süre boyunca dönüşmeye devam edecektir. Dönüşüm gelecekte başlayacak bir süreç değildir, hâlihazırda sürmektedir. Genç ve yaşlı bağımlılık oranlarının son yirmi yıldaki seyri, dönüşümün bugün nerede olduğunu göstermektedir.

Şekil 14. Türkiye’de genç ve yaşlı bağımlılık oranları, %, 2007-2025

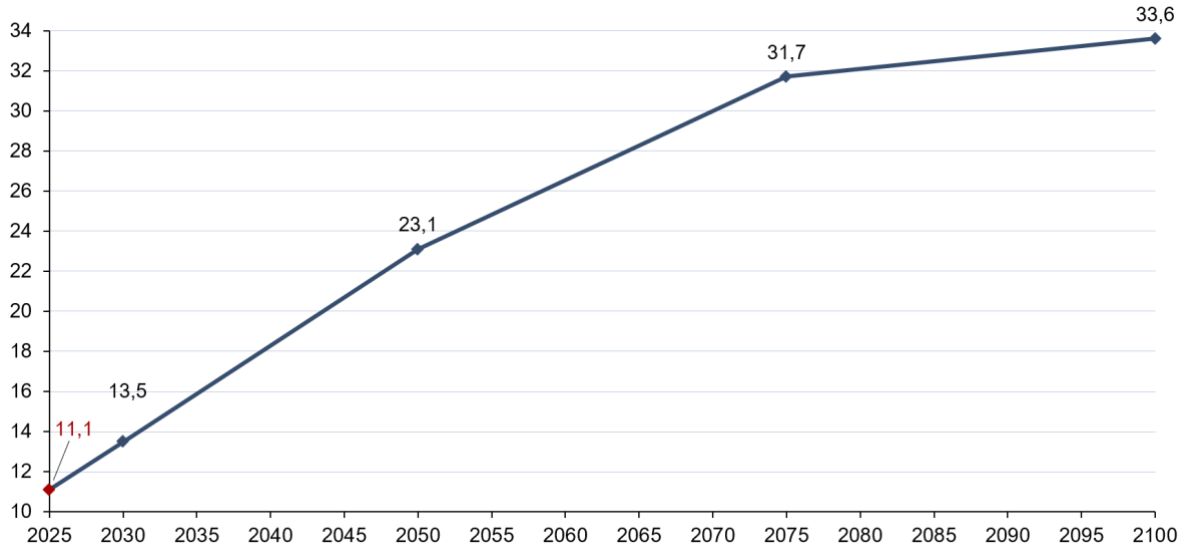

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: Genç bağımlılık oranı 0-14 yaş nüfusun, yaşlı bağımlılık oranı ise 65 yaş ve üzeri nüfusun 15-64 yaş nüfusa oranıdır. Puan farkı, şekilde gösterilen yuvarlanmış oranlar üzerinden değil kaynak verideki değerler üzerinden hesaplanmıştır. Değer eksenini, iki serinin yakınsamasını görünür kılmak için sıfırdan başlatılmamıştır.

Yaşlı bağımlılık oranı 2007’deki %10,7 düzeyinden 2025’te %16,2’ye yükselmiştir. Genç bağımlılık oranı ise aynı dönemde %39,7’den %29,7’ye gerilemiştir (Şekil 14). İki oran arasındaki fark 2007’de 29,1 puan iken 2025’te 13,5 puana inmiştir. Makasın bu biçimde kapanması, yaş yapısındaki dönüşümün çoktan başladığına işaret etmektedir.

Doğurganlığı destekleyen politikalar en iyi senaryoda dahi sonuçlarını on yıllar içinde vermektedir. Etkileri de uluslararası kanıtlar ışığında sınırlı ve tasarıma bağlı kalmaktadır. Bu nedenle yaşlanan nüfusla yaşamaya yönelik uyum politikaları doğurganlık politikalarına alternatif değildir. Bu politikalar, doğurganlık gündemiyle eş zamanlı yürütülmesi gereken bir eksenidir. Dönüşümün önümüzdeki yüzyıldaki seyri ise uyum kapasitesinin ne zaman kurulması gerektiğini belirlemektedir.

Şekil 15. Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki payı, %, 2025-2100

Kaynak: TÜİK, TEPAV görselleştirmesi

Not: 2025 değeri gerçekleşmedir, sonraki yıllar nüfus projeksiyonlarının ana senaryosuna aittir. Şekil beş referans yılını göstermektedir ve ara yıllar doğrusal olarak birleştirilmiştir. Değer eksenini, serinin hareketini görünür kılmak için sıfırdan başlatılmıştır.

65 yaş ve üzeri nüfusun payı 2025'te %11,1'dir. Ana senaryoda bu pay 2030'da %13,5'e, 2050'de %23,1'e, 2075'te %31,7'ye ve 2100'de %33,6'ya çıkmaktadır (Şekil 15). Dönüşümün hızı zamana göre asimimetrik. Payın bugünkü düzeyinin iki katına ulaşması yaklaşık çeyrek yüzyıl almaktadır. Sonraki çeyrek yüzyılda artış 8,6 puanla sınırlı kalmakta, yüzyılın son çeyreğinde ise seri 1,9 puanlık artışla büyük ölçüde düzleşmektedir.

Politika açısından anlamlı sonuç, uyum kapasitesini kurmak için en elverişli dönemin baskının en hızlı arttığı önümüzdeki yirmi beş yıl olmasıdır. Projeksiyonun demografik seyri doğurganlık, yaşam süresi ve göç varsayımlarına duyarlıdır. Nitekim TÜİK'in yüksek ve düşük doğurganlık senaryoları farklı sonuçlar üretmektedir. Kadınların ve ileri yaştaki nüfusun istihdamı ile verimlilik artışı ise yaşlanmanın işgücü ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini hafifletebilir.

İşgücü ve verimlilik ekseninde başlıca kaldıraçlardan biri, kadınların işgücüne katılımıdır. Türkiye'de bu oran OECD ortalamasının belirgin biçimde altındadır. Açığın kapanması, işgücü arzındaki daralmanın bir bölümünü dengeleyebilir. Kritik nokta, erişilebilir çocuk bakımı ve iş-aile uyumu yatırımlarının çift yönlü işlemesidir. Bu yatırımlar doğurganlık kararının önündeki bazı engelleri azaltabilir ve kadın istihdamını destekleyerek demografik baskının ekonomik etkilerini hafifletebilir. Aynı yatırım iki hedefe birden hizmet edebilir.

Bu özellik, notun politika önerilerinin önemli dayanaklarından biridir. Çift getirili yatırımlar, bütçe kısıtı altında öncelik sırasının belirlenmesini de kolaylaştırmaktadır. İleri yaştaki nüfusun katılımı, gönüllü ve sağlıklı çalışmayı destekleyen esnek istihdam ve emeklilik düzenlemeleriyle desteklenmelidir. Kişi başına verimlilik artışı ise işgücü arzındaki daralmanın büyüme üzerindeki etkisini telafi edebilecek temel değişkendir.

Sağlıklı yaşlanma ve sosyal güvenlik ekseninde belirleyici olan, yaşlanmanın sağlıklı yaşam süresindeki artışla birlikte gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Koruyucu sağlık hizmetleri ve kronik hastalık yönetimi hem sağlık harcamalarının seyrini hem de ileri yaşta çalışabilme imkânını etkilemektedir. Emeklilik ve sağlık sistemlerinin mali dengesi ise büyük ölçüde kurumsal

parametrelerle belirlenmektedir. Kayıt dışılığın azaltılması ve prim tabanının genişletilmesi, bu alandaki başlıca politika seçenekleri arasındadır. Parametrelere ilişkin somut öneriler ayrı bir mali analiz gerektirmektedir.

Demografik dönüşümün iki yüzü, doğurganlıktaki düşüş ile yaş yapısındaki kayma, böylece aynı politika gündeminde birleşmektedir. Sonuç bölümü bu iki eksen tek bir çerçevede toplamaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de doğurganlık, 2017’de başlayan ve hâlen devam eden yeni bir döneme girmiştir. TDH 2025’te 1,42 ile serinin en düşük düzeyindedir. Ancak asıl mesele düzey değil, gerilemenin eşiğin geçildiği yıldan bu yana kesintisiz sürmesi ve henüz istikrarlı bir yavaşlama eğilimi göstermemesidir. Sekiz yıl boyunca tek bir artış yılı olmadan yaşanan 0,66 çocukluk kayıp, seçilmiş ülkeler içinde yalnızca Almanya’nın 1970-1978 patikasıyla eşleşmektedir. Benzerlik bu iki ölçülen boyutla sınırlıdır ve politika aktarımı için bir gerekçe oluşturmaz. Buna karşılık yaygın biçimde kullanılan eşik geçiş süresi ölçütü tek başına yeterli bir dayanak sunmamaktadır.

Düşüş, basit bir erteleme örüntüsünün ötesine işaret etmektedir. Doğum takvimi ileri yaşlara kaymış, fakat yaş profilinin bütünü aşağı inmiştir. Bunun tamamlanmış kuşak doğurganlığına ne ölçüde yansıtacağı, doğum sırası ve kuşak verisi üretilmeden bilinemeyecektir. Doğurganlıktaki düşüş ayrıca genel bir toplumsal memnuniyet göstergesiyle açıklanamamaktadır. Mutluluk oranı ile doğurganlık arasındaki güçlü düzey birlikteliği ortak zaman eğilimi çıkarıldığında ortadan kalkmakta, 2025’te ise iki seri ters yönde hareket etmektedir.

Doğurganlığı şekillendiren koşulların önemli bir bölümü ortak bir kanaldan, evliliğin ve ilk doğumun ertelenmesinden geçmektedir. Türkiye’de doğumların büyük ölçüde evlilik içinde gerçekleşmesi nedeniyle, aile kurmayı geciktiren koşullar doğurganlık takvimine güçlü biçimde yansıyabilmektedir. Bakım yükünün kadınlarda yoğunlaşması, bu kanalı besleyen önemli yapısal koşullardan biridir. Konut ise Türkiye verisiyle doğrulanmış bir bulgu değil, araştırılması gereken bir hipotezdir.

Türkiye’nin 2024’ten bu yana genişlettiği araç seti ağırlıklı olarak nakit ve kredi temellidir. Uluslararası kanıt ise bakım ve iş-aile uyumu araçlarında daha tutarlı sonuç bulmaktadır. Mevcut bileşim ile kanıtın işaret ettiği alanlar arasındaki bu boşluk notun temel sonucudur. Boşluğu kapatmanın önündeki ilk engel ise ölçümdür. 0-3 yaş bakım kayıt oranı, izin kullanım oranları ve doğum niyetleri üretilmediği sürece hangi aracın ne ölçüde etkili olduğu güvenilir biçimde belirlenemeyecektir. Buradan nakit desteklerin değersiz olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Bu araçlar çocuk yoksulluğunu azaltma bakımından değerlidir, ancak doğurganlık ve sosyal koruma hedefleri ayrı değerlendirilmelidir.

Doğurganlık politikaları en iyi senaryoda dahi sonuçlarını on yıllar içinde vereceğinden, yaşanan nüfusa uyum eş zamanlı olarak ele alınmalıdır. Kadın istihdamını destekleyen bakım yatırımları, bu iki hedefe aynı anda hizmet edebildiği için politika tasarımı öne çıkmaktadır. Uyum politikaları doğurganlık gündeminin alternatifi değildir. İki eksen birlikte yürütülmediğinde, doğurganlık tarafında alınan mesafe demografik baskıyı kısa vadede hafifletmeyecektir.

Notun tezi kısa dönemli bir izleme ölçütüne dönüştürülebilir. Mevcut veriler, kesintisiz gerileme örüntüsünün sona erdiğine ilişkin henüz istikrarlı bir işaret sunmamaktadır. Bu nedenle kısa

dönemli değerlendirmede temel soru, 2026 ve sonrasında bir plato veya toparlanmanın ortaya çıkıp çıkmayacağıdır. Kısa dönemli izleme ölçütü açıktır: toplam doğurganlık hızında arka arkaya iki yıl yatay seyir veya artış görülmesi, 2015 sonrası dönemi tanımlayan kesintisiz gerileme örüntüsünün sona erdiğine işaret edecek ve mevcut teşhisin yeniden değerlendirilmesini gerektirecektir.

Bu notun analizi beş öncelikli araştırma gündemi ortaya koymaktadır. Birincisi, doğum sırasına göre doğurganlık ile tamamlanmış kuşak doğurganlığının hesaplanmasıdır. Bu göstergeler, düşüşün ne ölçüde kalıcı olabileceğinin ve hangi doğum sıralarında yoğunlaştığının daha sağlıklı değerlendirilmesini sağlayacaktır. İkincisi, istenen ve gerçekleşen çocuk sayısı ile doğum niyetlerine ilişkin düzenli veri toplanmasıdır. Politika hedefi ancak bu veriyle sayılaştırılabilir. Üçüncüsü, 0-3 yaş kurumsal bakım kayıt oranı ile ebeveyn izni kullanım oranlarının düzenli resmî istatistik hâline getirilmesidir.

Dördüncüsü, 2025 sonrası devreye giren araçların etki değerlendirmesi ile ekonomik koşulların doğurganlık üzerindeki etkisinin Türkiye için nedensel olarak sınanmasıdır. Konut ve gelir belirsizliği bu sınamanın önceliğidir. Beşincisi, doğum sayısı ile doğurganlık hızının uyruğa göre ayrıştırılmasıdır. Ertelemenin biyolojik sonuçlarına ilişkin göstergelerin üretilmesi ise bu gündemi tamamlayan ayrı bir demografik izleme başlığıdır. Bu gündem, notun çift hedefine hizmet etmektedir. Hedefler, çocuk sahibi olmak isteyenlerin önündeki engelleri azaltmak ve yaşlanan nüfusa uyum kapasitesini güçlendirmektir.

KAYNAKÇA

- Adserà, A. (2004). Changing fertility rates in developed countries: The impact of labor market institutions. *Journal of Population Economics*, 17(1), 17-43. <https://doi.org/10.1007/s00148-003-0166-x>
- Aile ve Gençlik Fonu Kurulması Hakkında Kanun (Kanun No. 7474). (2023). *Resmî Gazete*, 29 Kasım 2023, Sayı 32384.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025). *İstatistik bülteni, Aralık 2024*. ASHB.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2026a, 21 Haziran). *Aile ve Gençlik Fonu kapsamında bu ay 9 bin 200 genç için 1 milyar 52 milyon liralık ödeme yapıldı* [Basın duyurusu]. ASHB. <https://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-genclik-fonu-kapsaminda-bu-ay-9-bin-200-genc-icin-1-milyar-52-milyon-liralik-odeme-yapildi/>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2026b, 26 Temmuz). *Aile ve nüfus yapısındaki değişimler düzenli olarak izlenecek* [Basın duyurusu]. ASHB. <https://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-nufus-yapisindaki-degisimler-duzenli-olarak-izlenecek/>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2026c, 20 Temmuz). *Bakanımız Göktaş, Aile ve Gençlik Fonu'nun 100 bininci çiftinin nikâh şahidi oldu* [Basın duyurusu]. ASHB. <https://www.aile.gov.tr/haberler/bakanimiz-goktas-aile-ve-genclik-fonunun-100-bininci-ciftinin-nikah-sahidi-oldu/>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2026d, 29 Temmuz). *Temmuz ayı doğum yardımı ödemeleri hesaplara yatırıldı* [Basın duyurusu]. ASHB. <https://www.aile.gov.tr/haberler/temmuz-ayi-dogum-yardimi-odemeleri-hesaplara-yatirildi/>
- Beken, H. G., & Kirer Silva Lecuna, H. (2026). Fertility, family structure, and female labor force participation: Evidence from Southern Europe and Türkiye. *Journal of Population Research*, 43, Article 11. <https://doi.org/10.1007/s12546-026-09419-z>
- Benli, M., & Çağlar, A. (2023). Long-term macroeconomic determinants of fertility rates in Türkiye. *10th International Congress on Humanities and Social Sciences in a Changing World*, 193-208.
- Bergsvik, J., Fauske, A., & Hart, R. K. (2021). Can policies stall the fertility fall? A systematic review of the (quasi-)experimental literature. *Population and Development Review*, 47(4), 913-964. <https://doi.org/10.1111/padr.12431>
- Bongaarts, J. (1982). The fertility-inhibiting effects of the intermediate fertility variables. *Studies in Family Planning*, 13(6/7), 179-189. <https://doi.org/10.2307/1965445>
- Cabinet Office. (2024). *Annual report on the declining birthrate*. Government of Japan.
- Cheng, H., Luo, W., Si, S., Xin, X., Peng, Z., Zhou, H., Liu, H., & Yu, Y. (2022). Global trends in total fertility rate and its relation to national wealth, life expectancy and female education. *BMC Public Health*, 22, Article 1346. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-13656-1>
- Cumhurbaşkanlığı. (2024). *Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi konulu 2024/6 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi*. Resmî Gazete, 15 Mayıs 2024.
- Cumhurbaşkanlığı. (2026). *Aile ve Nüfus On Yılı (2026-2035) konulu 2026/4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi*. Resmî Gazete, 2 Mayıs 2026.

- Da Rocha, J. M., & Fuster, L. (2006). Why are fertility rates and female employment ratios positively correlated across OECD countries? *International Economic Review*, 47(4), 1187-1222. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2354.2006.00410.x>
- DiPrete, T. A., Morgan, S. P., Engelhardt, H., & Pacalova, H. (2003). Do cross-national differences in the costs of children generate cross-national differences in fertility rates? *Population Research and Policy Review*, 22(5-6), 439-477. <https://doi.org/10.1023/B:POPU.0000020961.89068.91>
- Doepke, M., Hannusch, A., Kindermann, F., & Tertilt, M. (2023). The economics of fertility: A new era. In S. Lundberg & A. Voena (Eds.), *Handbook of the economics of the family* (Vol. 1, pp. 151-254). North-Holland. <https://doi.org/10.1016/bs.hefam.2023.01.003>
- Doğum Yardımı Yönetmeliği. (2015). *Resmî Gazete*, 23 Mayıs 2015, Sayı 29364, Karar Sayısı 2015/7695.
- Doğum Yardımı Yönetmeliği. (2025). *Resmî Gazete*, 10 Nisan 2025, Sayı 32866, Karar Sayısı 9721.
- Durgun, B., & Kızılkaya, S. (2025). Determinants of fertility rates in Türkiye: The role of women's income, human capital, participation in civil society and life expectancy. *Discover Social Science and Health*, 5, Article 92. <https://doi.org/10.1007/s44155-025-00244-y>
- Eroğlu, K., Koruk, F., Koruk, İ., Çelik, K., Güner, P., & Kılıçlı, A. (2021). Women's reproductive behaviour and perspectives on fertility, and their modifying factors, in a Turkish province with a high fertility rate. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, 26(2), 139-147. <https://doi.org/10.1080/13625187.2020.1857355>
- Jeong, K., Yoon, J., Cho, H. J., Kim, S., & Jang, J. (2022). The relationship between changes in the Korean fertility rate and policies to encourage fertility. *BMC Public Health*, 22, Article 2298. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-14722-4>
- Leridon, H. (2004). Can assisted reproduction technology compensate for the natural decline in fertility with age? A model assessment. *Human Reproduction*, 19(7), 1548-1553. <https://doi.org/10.1093/humrep/deh304>
- Ministry of Health, Labour and Welfare. (2025). *Vital statistics of Japan, 2024*. Government of Japan.
- Nüfus Politikaları Kurulu Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname No. 172). (2024). *Resmî Gazete*, 25 Aralık 2024.
- OECD. (2025). *OECD family database* (SF2.4, PF2.1 ve PF3.1 göstergeleri). OECD Publishing.
- Olivetti, C., & Petrongolo, B. (2017). The economic consequences of family policies: Lessons from a century of legislation in high-income countries. *Journal of Economic Perspectives*, 31(1), 205-230. <https://doi.org/10.1257/jep.31.1.205>
- Özbay Daş, Z. (2020). Determinants of fertility rates in Turkey. *International Journal of Public Administration*, 43(5), 466-476. <https://doi.org/10.1080/01900692.2019.1676779>
- Pan, L., & Xu, J. (2012). Housing price and fertility rate. *China Economic Journal*, 5(2-3), 97-111. <https://doi.org/10.1080/17538963.2013.764675>

- Presidential Committee on Ageing Society and Population Policy. (2020). *The 4th basic plan for low fertility and aging society (2021-2025)*. Government of the Republic of Korea.
- Schmidt, L., Sobotka, T., Bentzen, J. G., & Nyboe Andersen, A. (2012). Demographic and medical consequences of the postponement of parenthood. *Human Reproduction Update*, 18(1), 29-43. <https://doi.org/10.1093/humupd/dmr040>
- Shirahase, S. (2000). Women's increased higher education and the declining fertility rate in Japan. *Review of Population and Social Policy*, 9, 47-63.
- Sleebos, J. E. (2003). *Low fertility rates in OECD countries: Facts and policy responses* (OECD Labour Market and Social Policy Occasional Paper No. 15). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/568477207883>
- Sosyal Hizmetler Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kanun No. 7578). (2026). *Resmî Gazete*, 1 Mayıs 2026, Sayı 33240.
- Statistics Korea. (2025). *Birth statistics in 2024*. Statistics Korea.
- Tanfer, K. (1984). The relationship of education to fertility in Turkey. *Canadian Studies in Population*, 11(2), 135-163.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2025). *Konut fiyat endeksi* [Veri seti]. TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *Nüfus projeksiyonları, 2023-2100*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025a). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması mikro veri setleri, 2006-2024* [Veri setleri]. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025b). *Hanehalkı işgücü araştırması mikro veri setleri, 2005-2024* [Veri setleri]. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025c). *Sosyal koruma istatistikleri, 2024*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025d). *Zaman kullanım araştırması, 2014-2015*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026a). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2025* [Veri seti]. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026b). *Annenin eğitim durumuna göre toplam doğurganlık hızı, 2020-2025* [Veri seti]. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026c). *Doğum istatistikleri, 2025*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026d). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2025*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026e). *İl ve annenin eğitim durumuna göre toplam doğurganlık hızı, 2025* [Veri seti]. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026f). *İl ve kent-kır sınıflamasına göre toplam doğurganlık hızı, 2023-2025* [Veri seti]. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026g). *İşgücü istatistikleri, 2025*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026h). *Zaman kullanım araştırması, 2025*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026i). *Yaşam memnuniyeti araştırması, 2025*. TÜİK.
- World Bank. (2026). *World development indicators: Fertility rate, total (births per woman)* (SP.DYN.TFRT.IN) [Veri seti].

Yüceşahin, M. M., & Özgür, E. M. (2008). Regional fertility differences in Turkey: Persistent high fertility in the Southeast. *Population, Space and Place*, 14(2), 135-158. <https://doi.org/10.1002/psp.480>